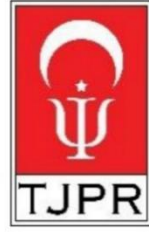

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Sayı: 6 • Aralık 2022 • 165-233
Issue: 6 • December 2022 • 165-233

**Türk Din Psikolojisinde
Akademisyen Bir Din Psikoloğu:
Hasan Arslan Üzerine Biyografik Bir Araştırma**

An Academical Psychologist of Religion in Turkish Psychology of Religion: A Biographic Research on Hasan Arslan

Mustafa Koç

Prof. Dr.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı
E-posta: mustafa.koc@ogu.edu.tr
Orcid: 0000-0003-1299-7963
Eskişehir / Türkiye

Professor

Eskişehir Osmangazi University
Faculty of Theology
Department of Psychology of Religion
E-mail: mustafa.koc@ogu.edu.tr
Orcid: 0000-0003-1299-7963
Eskişehir / Turkey

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Makale Türü • Article Type   Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received   15 Kasım 2022 • 15 November 2022
Kabul Tarihi • Accepted   01 Aralık 2022 • 01 December 2022

Ö z e t

Din psikolojisi alanında bilimsel araştırma yapan ve akademik metin üreten alan aktörüne ‘din psikoloğu’ denir. Bu makalede, Türkiye’de din psikolojisi alanında yapılan bilimsel çalışmalara önemli katkıları olan akademisyen din psikoloğu Hasan Arslan’ın (a) akademik hayatı, (b) özel ilgi alanları, (c) akademik çalışmaları, (d) lisans ve lisansüstü dersleri, (e) yönettiği lisansüstü tezleri ve (f) Türk din psikolojisi çalışmaları üzerine kişisel düşüncelerine yer verilmiştir. Sonuç olarak makalede; (i)-akademik hayatına ilişkin Arslan’ın 13 yaşında ilköğrenimini tamamladığı; 19 yaşında Mersin Tevfik Sırrı Gür Lisesinden mezun olarak ortaöğrenimini bitirdiği; 26 yaşında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun olarak yükseköğrenimini tamamlayıp 37 yaşına kadar ticaret yaptığı; 40 yaşına kadar Şanlıurfa ve Mersin’de öğretmenlik yaptığı; 42 yaşında Ondokuz Mayıs Üniversitesinde din psikolojisi ‘bilim uzmanı’ olduğu; 53 yaşında Dokuz Eylül Üniversitesinde din psikolojisi ‘bilim doktoru’ olduğu; 40 yaşında İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde din psikolojisi alanında akademik çalışma yaşamına başladığı; adı geçen bu üniversitede 55 yaşında ‘yardımcı doçent’ unvanını aldığı ve ‘doktor öğretim üyesi’ unvanıyla çalışırken 67 yaşında yaş sınırlamasından emekli olduğu; dolayısıyla toplamda 27 yıl bu üniversitede akademisyenlik yaptığı; (ii)-‘(a) dinsel tutumlar, (b) dindarlık ve ekonomik kalkınma, (c) müzik terapi ve dindarlık, (d) milli/dini kişilik tiyolojileri, (e) dindarlık ve trafik, (f) din ve yorum, (g) din ve güven, (h) din ve yaratıcı düşünce, (i) dindarlık ve üretim’ gibi özel ilgi alanları (n=9) olduğu; (iii)-Türk din psikolojisi tarihindeki bağlamsal konumu olarak Arslan’ın ikinci nesil din psikologlarının yer aldığı orijinal literatürün anlaşılması sürecini kapsayan ikinci dönem [1980-1999] ile literatüre yerel katkıların başlaması sürecini kapsayan üçüncü dönem [2000-2013] arasındaki geçiş sürecinde değerlendirilebileceği; (iv)-toplam olarak azımsanmayacak düzeyde (n=28) çalışmaları/eserleri bulunan Arslan’ın yayınlarının ürün çeşitliliğine göre bakıldığında ise en çok makalesinin (n=10) olduğu, bunu da sırasıyla kitap bölümlerinin (n=9) ve bildirilerinin (n=4) izlediği; (v)-hem lisans hem de lisansüstü düzeyde dersler (n=21) veren Arslan’ın en çok lisans düzeyinde (n=15) dersler verdiği; (vi)-Arslan’ın öğretim üyeliği boyunca yönettiği lisansüstü tezlere bakıldığında, sınırlı sayıda yüksek lisans tezi (n=5) yönettiği ve hiç doktora tezi yönetmediği saptanmıştır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Din psikolojisi • Biyografik çalışma • Din psikoloğu
Hasan Arslan • Bilim tarihi • Literatür

A b s t r a c t

A field actor, who conducts scientific research and produces academic texts based in the grounds of psychology of religion, is called a 'psychologist of religion'. In this article, an academic psychologist of religion, who made important contributions to scientific studies in the psychology of religion in Turkey, Hasan Arslan's (a) academic life, (b) special interests, (c) academic studies, (d) undergraduate and post-graduate courses (e) supervised graduate theses and (f) personal thoughts on Turkish psychology of religion studies are included. In conclusion of the article, it has been determined that; Arslan (i)-completed his primary education at the age of 13; graduated from Mersin Tevfik Sırrı Gür High School at the age of 19 and completed his secondary education; graduated from Ankara University Faculty of Theology at the age of 26, completed his higher education and worked in business until the age of 37; He taught in Şanlıurfa and Mersin until the age of 40; at the age of 42, received his "MA" degree in psychology of religion from Ondokuz Mayıs University; at the age of 53, received his "PhD" degree in psychology of religion from Dokuz Eylül University; started his academic career in the field of psychology of religion at the age of 40 at İnönü University; received the title of 'assistant professor' at the age of 55 at the aforementioned university and while working holding this title, he retired from age restriction at the age of 67; therefore, he had worked as an academician at this university for 27 years in total; (ii)-he has special interests in, such as, (a) religious attitudes, (b) religiosity and economic development, (c) music therapy and religiosity, (d) typologies of national/religious personality, (e) religiosity and traffic, (f) religion and interpretation, (g) religion and trust, (h) religion and creative thinking, (i) religiosity and production" (n=9); (iii)-considering his contextual position in the history of Turkish psychology of religion, he can be located in the transition period between the second period [1980-1999], which covers the process of understanding the original literature in which second-generation psychologists of religion, and the third period [2000-2013], which covers the beginning of local contributions to the literature; (iv)-according to the product variety of the publications by Arslan, whose works are at adequate level (n=28) in total, it has been seen that he has mostly articles (n=10); (v)-Arslan, who gave lectures to both the undergraduate and the postgraduate (n=21); gave most of his lectures to the undergraduate (n=15); (vi)-in Arslan's academic life, he supervised a limited number of master theses (n=5) and not any doctoral thesis.

K e y w o r d s

Psychology of religion • Biographical study • Psychologist of religion
Hasan Arslan • History of science • Literature

Giriş

Dinin bireydeki psikolojik yapılanmasını araştırma konusu yapan din psikolojisi, bireyin dinsel yaşamının psikolojik perspektiften anlamlandırılması ve öznel dinsel içerikleri yorumlamak için teorik çerçevelerin geniş bir yelpazesini kullanan literatürden oluşmaktadır. Şüphesiz din psikolojisindeki içgözlem ve deneysel araştırmaların öncüleri hem doğu hem de batıdaki dinsel geleneklerin mistik, varoluşsal, felsefi, teolojik ve şiirsel metinlerinde görülebilmektedir. Ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru bilimin yükselişi, dinsel çoğulculuğun kültürel üstünlüğü, liberal ortamda oluşan teolojik atmosfer, gerçek kişisel tecrübeye yapılan vurgu ve dinsel açıklamaların dogmatik biçimlerine duyulan hayal kırıklığının artışı gibi çok sayıdaki dönemsel faktör, sosyal-bilimsel perspektiften dinsel olgulara daha sistematik bakmaya sebep olmuştur (Parsons, 2013: 236).

Yukarıda da vurgulandığı gibi dinin psikolojik görünümünü betimlemeye çalışan din psikolojisi, (Vergote, 1997) global ölçekte bakıldığında Belzen'e (2007) göre özellikle akademik bir disiplin olarak, hala çok az rastlanan bir bilim dalıdır. Bu durumun sebebi ise bazen böyle bir disiplinin teolojik ön kabuller nedeniyle imkânsız görülmesi, bazen kişisel ilgilerin olmaması nedeniyle gereksiz görülmesi ve bazen de dine karşı takınılan düşmanca tutumlardır (Belzen, 2007: 221).

Batıdaki din psikolojisi çalışmalarına bakıldığında, din psikologlarının davranışın biyolojik kaynaklarına dair çalışmalardan tutum ve davranış değişikliğini etkileyen sosyo-psikolojik faktörlere kadar birbirinden farklı düzeylerde ilgilere sahip olduğu görülmektedir. Bu tür farklılıklar ise dinsel davranışın nasıl doğduğuna ve dinsel inanç ve tutumların nasıl şekillendiğine ilişkin yapılan çeşitli psikolojik anlatımlara da yansır. Ayrıntılı olarak söylemek gerekirse, din psikologları dinin kökleri ve sonuçları üzerine yoğunlaşmışlardır. Örneğin; Hearnshaw (1964: 292-295), din alanındaki son psikolojik çalışmalara bir dayanak sağlamak üzere 19. yüzyılın sonunda bir araya gelen dört etkinin altını çizmiştir. Sözü edilen bu etkiler; Galton'un dinsel pratikler gibi dinin görüntüleri üzerine yaptığı çalışmaları; Fraser gibi antropologların karşılaştırmalı din ve dinlerin kaynakları üzerine yaptıkları çalışmaları; Inge gibi teologların mistisizm ve dinsel deneyim üzerine yazdıkları ve son olarak da en iyi örneğini Starbuck'un (1899) başını çektiği sistematik din psikolojisinin başlangıç aşaması çalışmalarıdır (Jeeves, 2010: 275-276).

Din psikolojisindeki en büyük dönüm noktalarından biri de 19. yüzyılın sonlarında Amerika'da yaşanmıştır. Clark Üniversitesinde yap-

tığı çalışmalarla G. Stanley Hall (1844-1924), dikkatleri üzerinde toplamıştır. Özellikle ergenler ve olgunlaşma sürecinde ortaya çıkan dinsel gelişim aşamaları üzerinde alışan Hall'ı (1904) asıl değerli ve anlamlı kılan, Clark ekolünün en önemli diğer iki temsilcisi olan Edwin D. Starbuck (1866-1947) ile James H. Leuba'nın (1868-1946) hocası ve ilham kaynağı olmasındır. Genlerdeki dinsel gelişim olgusuyla ilgilenen Starbuck, özellikle din değiştirme deneyimi üzerinde yoğunlaşmıştır. O, *The psychology of religion: An empirical study of the growth of religious consciousness* (1899) adlı eserinde zengin bir otobiyografik malzemeyi analiz etmiştir. Bunun yanı sıra o dönemde Leuba ise *The psychology of religious mysticism* (1925) isimli eseriyle mistisizm üzerinde çalışmalarını sürdürmüştür.

Öte yandan bütün bu alan gelişmelerine rağmen o dönemin en tanınmış din psikoloğu ise William James'dir (1842-1910). Hem filozof hem de psikolog olarak dine bir fenomen olması açısından yaklaşan James, dinle ilgili araştırmalarını, 1901-1902 yıllarında gerçekleştirdiği Gifford Konferanslar serisinde dile getirmiştir. Sözü edilen konferansları, daha sonra *The varieties of religious experience* (1902) adı altında kitaplaştırarak yayınlamıştır. Kısa zamanda pek çok yabancı dile çevrilen bu kitap, birçok ölkede gerçekleştirilen din psikolojisi araştırmalarına ışık tutmuştur. Konferanslarında, din ile fizyoloji ilişkisini tartışmaya açan James, ayrıca görünmeyen varlıkların gerçekliği, din değiştirme, mistik deneyim ve kutsallık gibi konuları da incelemiştir. Ona göre dünya dinlerinde belirleyici olan onların teolojik sistemleri değildir. Bu noktada asıl belirleyici olan görme, işitme, dua kabulü ve tehlikeden kurtuluş gibi somut tecrübe şekilleridir. James, dinin birey yaşamı için köklü bir tecrübe olduğu inancına sahiptir.

Amerikan din psikolojisi ekolünün diğer bir temsilcisi ise James Pratt'tır. Titizlikle hazırladığı *The religious consciousness* (1920) isimli eserinde Hristiyanlık dışında yer alan dinlerdeki fenomenlerle de ilgilenmiştir. Onunla Amerikan din psikolojisi ekolü, o dönemde zirveye ulaşmıştır. Daha sonra ABD'de çeşitli nedenlerden dolayı, din psikolojisi araştırmaları anlamını bir dönem yitirmiştir. Bu sonuçta, genel psikoloji alanında radikal bir davranışılığa yönelik gelişmenin sorumluluğu kadar, yaşantıların dikkate alınmamasının ve teolojide psikolojizme kayma korkusunun da önemli bir payı söz konusudur (Holm, 2001: 73-74; ayrıca bkz. Parsons, 2013: 236-253). Din psikolojisinin kurulduğu Amerika'daki kurucu alan çalışmalarının yanı sıra Türk din psikolojisinin alan tarihine bakıldığında ise 1950'lerden bugüne bir disiplin olarak ilgi gören din psikolojisi alanında özellikle 1980 sonrasında pek çok teorik ve ampirik bilimsel çalışmaların yapıldığı saptanmıştır (apıoğlu & Aytan,

2013: 9; son dönem güncel Türkçe literatür çalışma örnekleri için bkz. Güven & Güven, 2021; Turan, 2020).

Yukarıda da görüldüğü üzere her bilim dalı gibi din psikolojisinin de ortaya çıktığı bir sosyo-kültürel coğrafya ile kurucu aktörleri ve aktörlerin yaptığı ilk dönem çalışmaları sonucunda ortaya çıkan kurucu metinleri vardır. Tarihsel süreç içerisinde sonraki gelişimsel dönemlerde zamanla oluşan alan literatürü kapsamında bakıldığında, din psikolojisi alanı üzerine bilimsel araştırma yapan ve akademik metin üreten alan aktörüne 'din psikoloğu' denir. Din psikoloğu Ok'un (2006) yaklaşımına göre, din psikolojisi aktivite sistemi bağlamında bu alanda akademik aktiviteler gerçekleştiren bir özne vardır ve bu "din psikoloğu" olarak belirlenmiştir. Bu öznenin üzerinde çalıştığı bir nesne vardır ve bu da bireyin "dinsel" davranışlarıdır ya da 'anlam-yapma eylemi'dir. Bir alan öznesi olarak din psikoloğu, bu "nesne/ler" üzerinde çeşitli bilimsel paradigmlar ve metodolojiler kullanarak iş ve işlemler yapıp bilimsel ürün elde eder. Bir işin din psikologları tarafından başarılı bir sonuca ulaştırılabilmesi için onların takip etmeleri gereken ortak bir metodoloji vardır. Bu arada din psikoloğu, bulgular oluşturmayı içeren bilimsel aktivitelerini genellikle tek başına yapmamaktadır. Diğer yakın disiplinlerde çalışan meslektaşları da zaman zaman onun çalışmalarına katkılarda bulunabilmektedir. Sonuçta din psikoloğu, bireylerin anlam-yapma davranışları üzerine açıklayıcı, yordayıcı veya betimleyici nitelikte ağırlıklı olarak psiko-teolojik içerikli bilimsel bulgular ortaya çıkarmaya çalışmaktadır.

Ayrıca din psikolojisi aktivite sisteminin üzerinde yer aldığı belirli bağlamlar veya ortamlar bulunmaktadır. Bunlar da küçükten büyüğe ölçekli sıralandığında, bir kurum olarak üniversitelerin ilahiyat fakülteleri, bir sosyo-politik birim olarak Türkiye ve uluslararasılığı temsil eden diğer uluslar olarak belirlenebilir. Son olarak eklenmesi gereken bir başka faktör de din psikolojisinin geçirmiş olduğu tarihsel süreçtir. Dolayısıyla din psikolojisi aktivitesi, holistik bir perspektifle sözü edilen bu etkileşimdeki bütünü kendisi olarak düşünülmelidir (Ok, 2006: 441-442).

Bu makalenin amacı, din psikolojisi bilim dalında öğretim üyesi olarak çalışan Hasan Arslan (Dr. Öğr. Üyesi) üzerine biyografik bir çalışma yaparak Türk din psikolojisi tarihi ve literatürüne biyo-bibliyografik bir katkı sağlamaktır. Bilim tarihi çalışmaları bağlamında hangi bilim dalı olursa olsun alan aktörlerinin akademik yaşam ve ürünlerine dayalı yapılan biyo-bibliyografik araştırma ürünleri, özellikle arkadan gelen yeni nesil alan uzmanları için ilgili bilim dalının alan tarihinde yadsınamaz bir öneme ve değere sahiptir. Ancak ne yazık ki, genelde Türk teoloji veya din bilimleri çalışmalarına, özelden ise Türk din psikolojisi araştırmalarına

bakıldığında, biyo-bibliyografik çalışma geleneğinin henüz yeterli düzeyde oluşmadığı görülmektedir. Bu bağlamda özellikle son dönemde çeşitli üniversitelerin ilahiyat fakültelerinden emekli olan akademisyen öğretim üyeleri üzerine yapılan biyografik çalışmaların yetersizliği dikkati çekmektedir (örnek çalışmalar için bkz. Durmuş, 2003: 145-168; Alkan, 2010: 9-19). Şu ana kadarki din bilimleri özelinde Türk din psikolojisi tarihi ve literatüründe alan aktörleri üzerine yapılan biyografik çalışmalar ise din psikoloğu Koç'un çalışmalarıyla sınırlı kalmıştır (bkz. Koç, 2010: 187-210; Koç, 2011a: 227-246; Koç, 2011b: 265-285; Koç, 2012: 327-340; Koç, 2015: 301-330; Koç, 2018a: 213-259; Koç, 2018b: 65-126; Koç, 2020: 13-74; Koç, 2021a: 161-221; Koç, 2021b: 155-209; Koç, 2022: 169-231).

Kullanılan yöntembilim kapsamında nitel metodoloji üzerine kurulan bu makalede, nitel araştırma tekniği olarak “biyografik araştırma” temeline dayalı ‘biyografik anlatı görüşmesi’ kullanılmıştır (Roberts, 2002; Rosenthal, 2004). Biyografik araştırmalar, özellikle davranış bilimlerinde kullanılan ve öznel deneyimlerini ve üretimlerini merkeze alarak bu deneyimlerin psiko-sosyo-antropo-teolojik boyutları arasında dönemsel bağlantı kuran nitel değerlendirme ve veri toplama yöntemlerini kapsamaktadır (Güvercin, 2015: 172-173). Dolayısıyla bu çalışmayla, Türk din psikolojisi tarihinde akademisyen bir din psikoloğu olan Hasan Arslan’ın öncelikle kişisel akademik üretim ve anlatılarının içinde yaşadığı psiko-sosyo-antropo-teolojik eko-sistem kapsamındaki sosyal ve kültürel örüntüleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda akademik deneyimlerinin ve üretimlerinin bilimsel içerikli dönemsel açıdan kültürel ve sosyal anlamlarına ‘yarı-saydam pencere’ açıp Türk din psikolojisi tarihindeki bağlamsal yerine ilişkin betimsel analizlerin yapılması hedeflenmiştir.

Ayrıca bu çalışmada, nitel veri toplama teknikleri olarak da (i) “yapılandırılmış görüşme” tekniği kullanılarak röportaj yapılmış; (ii) “belgesel tarama” tekniği kullanılarak Arslan’a ait her türlü akademik ürün çeşitleri toplanıp bu araştırmaya özgü bir yaklaşımla sınıflandırılarak listelenmiştir (Karasar, 2016: 210-220, 229-231).

Makalenin sınırlılıkları bağlamında ise bu araştırma, kronolojik olarak Arslan’ın doğum yılı (1955) ile emeklilik yılı (2022) arasındaki zaman dilimiyle sınırlandırılmıştır. Ayrıca yine bu araştırmada yer alan röportaj, 10.11.2022 tarihinde çevrim içi/on-line olarak yapılmıştır.

a. Akademik Hayatı

29 Eylül 1955 tarihinde Mersin’de doğan Hasan Arslan, ilköğrenimini 1968 yılında Mersin’de, ortaöğrenimini de 1974 yılında Mersin Tevfik Sırrı Gür Lisesi’nde Fen Bölümünü bitirerek tamamlamıştır. Daha sonra 1975 yılında başladığı Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini, hazırladığı *Yabudilik ve İslamiyet’te hicret* konulu lisans teziyle 1981 tarihinde bitirmiştir. Öğrencilik yıllarında başladığı ticari ve üretim çalışmalarını 1992 yılına kadar sürdürmüştür. 1992 yılında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Şanlıurfa’nın Birecik ilçesi Bağlarbaşı Ortaokulunda din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni olarak göreve başlamıştır. 1993 yılının sonunda Mersin Hacı Sabancı Lisesine atanan Arslan, buradaki görevini ise 1995 yılının Nisan ayına kadar sürdürmüştür. Daha sonra ise aynı yıl İnönü Üniversitesi Darende İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Ana Bilim Dalında araştırma görevlisi olarak akademik hayatına başlamıştır.

1995 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Prof. Dr. Hüseyin Peker danışmanlığında din psikolojisi bilim dalında başladığı yüksek lisans eğitimini *Çıracak ve kalfalarda dini tutum ve davranışlar* konulu teziyle 1997 yılında bitirmiştir. Öte yandan 1998 yılında uygulamaya konulan 35. Maddeyle YÖK’ün kendi belirlediği üniversitelerde doktora yapma şartı getirildiği için 1999 yılında din psikolojisi alanında Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde önce Prof. Dr. Erdoğan Fırat danışmanlığında doktora eğitimine başlayan Arslan, daha sonra yine aynı üniversitede Prof. Dr. Recep Yaparel danışmanlığında doktora tezini tamamlamıştır. Dolayısıyla Arslan 2008 yılında *Ekonomik kalkınmada dini tutum ve davranışların çift yönlü rolü* başlıklı doktora tezini tamamlayarak din psikolojisi bilim dalında ‘bilim doktoru’ unvanını almıştır.

Öte yandan doktorasını bitirdikten sonra 2010 yılında İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Ana Bilim Dalındaki yardımcı doçent kadrosuna atanan Arslan, 2018 yılında YÖK yasasındaki unvan değişikliği sebebiyle Dr. Öğr. Üyesi olarak adı geçen üniversitede emekli olduğu tarihe kadar bu akademik unvanla çalışmaya devam etmiştir. Aynı zamanda Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı Başkanlığı görevini de yürüten Arslan, 29 Eylül 2022 tarihinde yaş haddinden emekliye ayrılmıştır. Akademik kariyer ve çalışma yaşamına İnönü Üniversitesinde ‘din psikolojisi araştırma görevlisi’ olarak başlayan Arslan, bu iş yaşamını adı geçen üniversitedeki ilahiyat fakültesinde din psikolojisi ana bilim dalı ‘öğretim üyesi’ olarak tamamlamıştır. Yabancı dil olarak Almanca, Arapça, Farsça ve İngilizce bilen Arslan, evli ve üç çocuk babasıdır. Arslan, emeklilik sonrası yaşamını Malatya’da sürdürmektedir (görsel için ayrıca bkz. Ek-1).

b. Özel İlgi Alanları

Arslan'ın akademik çalışmalarındaki özel ilgi alanları ise '(i) dinsel tutumlar, (ii) dindarlık ve ekonomik kalkınma, (iii) müzik terapi ve dindarlık, (iv) milli/dini kişilik tipolojileri, (v) dindarlık ve trafik, (vi) din ve yorum, (vii) din ve güven, (viii) din ve yaratıcı düşünce, (ix) dindarlık ve üretim' gibi konulardır. Arslan'ın bu konularda yayınlanmış çok sayıda akademik ürünleri (kitap bölümleri, makale, bildiri, çeviri) bulunmaktadır.

c. Türk Din Psikolojisi Tarihindeki Bağlamsal Konumu

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1900'lü yılların başlarında ortaya çıkan din psikolojisinin Batı ve Türkiye'deki tarihsel gelişimiyle ilgili bir karşılaştırma yapıldığında, Türkiye'de din psikolojisi kapsamındaki ilk bilimsel çalışmalar, Amerika'daki çalışmalardan ancak 50 yıl sonra yani 1950'li yılların başlarında yapılmaya başlamıştır. Alana ilişkin yapılan ilk çalışmalarda, öğrencilerin alanı tanınmasına katkıda bulunmaya yönelik olarak din psikolojisinin tanımı, konusu ve yöntemleri gibi temel konuları ile Freud ve Jung'un din üzerine görüşleri ve özellikle de Freud'un dine olumsuz bakışına yöneltilen eleştirileri yer almıştır (bkz. Egemen, 1952; Armaner, 1980). Bu türden ilk dönem kuramsal çalışmaları, özellikle 1980'li yıllardan sonra yüksek lisans ve doktora tezi düzeyinde yapılan teorik ve ampirik araştırmaların artarak takip ettiği gözlenmiştir.

Bu dönemdeki çalışmalardan biri de Arslan (1997) tarafından yapılan *Çıracak ve kalfalarda dini inanç ve davranışlar* başlıklı yüksek lisans tezi ile *Ekonomik kalkınmada dinsel tutum ve davranışların çift yönlü rolü* isimli doktora çalışmasıdır (2008). Adı geçen bu araştırmalardan doktora çalışması ise 2021 yılında *Ekonomik kalkınma ve dini yaşam üzerine bir değerlendirme* başlığıyla kitap bölümü olarak yayımlanmıştır (Arslan, 2021: 155-175). Bunun yanı sıra yerli alan literatürüne bakıldığında, Arslan'ın yüksek lisans ve doktora konularıyla ilişkili olarak *Bir Türk kurumu olan ahilik ve şahsiyet (kişilik) gelişimi* isimli bir de makalesinin yayımlandığı görülmektedir (Arslan, 2017; 145-162).

Türkiye'deki din psikolojisi çalışmalarının tarihsel gelişim sürecine bakıldığında, bu bilim dalıyla ilgili yapılan çalışmaların ortalama 70 yıllık bir geçmişe dayandığını görmek mümkündür. Din psikoloğu Koç (2012/2015) tarafından yapılan öznel bir sınıflandırmada, Türk din psikolojisi çalışmalarının kronolojik gelişim süreci, (i)-İlk dönem [1949-1979]: *Başlangıç-Din psikolojisinin tanınması*; (ii)-İkinci dönem [1980-

1999]: *Orijinal literatürün anlaşılması*; (iii)-Üçüncü dönem [2000-2013]: *Literatüre yerel katkıların başlaması* şeklinde 3 döneme ayrılmıştır (şematik gösterim için bkz. Koç, 2015: 295).

Yukarıdaki sınıflandırmada sözü edilen bu ikinci ve üçüncü dönemdeki din psikolojisinin gelişim aşamalarında ise din psikolojisi üzerine yapılan çalışmalarda yıllara göre aşama aşama niceliksel bir artış olmuştur. Dolayısıyla ilk –çekirdek kadro- din psikologlarının yetiştiği dönem olan ikinci dönemin başlarında, daha çok alanla ilgili Batı’da yapılan akademik çalışmaların anlaşılması üzerine çalışılmıştır. Bu dönemin ortalarından başlayarak yüksek lisans ve doktora programları açan ilahiyat fakültelerinde ikinci kuşak akademisyen din psikologları da yetiştirilmeye başlanmıştır. Kronolojik olarak çok da erken sayılmayacak bir yaşta akademiye giren Arslan’ın da bu iki gelişimsel dönemin geçiş aşamasında din psikolojisi alanında uzmanlaştığı gözlenmiştir (Arslan, 1997 & 2008).

Yukarıda verilen tarihsel gelişim bilgileri ışığında, bir din psikoloğu olarak Arslan’ın Türk din psikolojisi tarihindeki bağlamsal konumu, din psikolojisinin tanınması sürecini kapsayan ilk dönemdeki [1949-1979] Türk din psikolojisi kurucularının yetiştirdikleri çekirdek kadro araştırmacılardan oluşan ikinci nesil din psikologların yer aldığı orijinal literatürün anlaşılması sürecini kapsayan ikinci dönem [1980-1999] ile literatüre yerel katkıların başlaması sürecini kapsayan üçüncü dönem [2000-2013] arasındaki geçiş sürecinde değerlendirilebilir. Dolayısıyla adı geçen bu ikinci dönemin sonlarında yüksek lisans tezini (1997) tamamlayan din psikoloğu Arslan, üçüncü dönemde de doktora tezini (2008) bitirerek akademik yaşamına devam etmiştir. Bu sözü edilen sınıflandırmadan bakıldığında Arslan, ikinci dönem ile üçüncü dönem geçişinde yetişen bir din psikoloğu olarak betimlenebilir.

Alandaki kişisel akademik çalışma tarzına bakıldığında ise Arslan’ın çalışma konularının daha çok kuramsal ve teorik içerikli dokümantasyona dayalı bir metodoloji kullanılarak yapıldığı söylenebilmektedir. Din psikoloğu Arslan tarafından yapılan çalışmalara bakıldığında, Türk din psikolojisi alanı içerisinde daha az dikkati çeken konuların seçildiği gözlenmiştir. Din ile ekonomik kalkınma ve üretim üst başlığındaki çalışmalarını tipik olarak buna örnek verilebilmektedir.

Din psikoloğu Arslan’ın diğer emekli akademisyen din psikologlarında şimdiye kadar görülmeyen bir diğer özelliği ise uluslararası niteliğe sahip teknik alanda iki adet patent sahibi olmasıdır. Alan dışı bir başarı olarak oldukça dikkat çekici bu yönü ise Arslan’ın lise yıllarından bu yana fen bilimlerine özel bir ilgi ve yeteneğinin olmasının bir sonucu biçiminde yorumlanabilmektedir. Konuya ilişkin olarak ayrıca babasının

esnaf olması sebebiyle ticaretle erken yaşlarda tanışması ve akademi öncesi bir dönem ticaret ve üretim sektöründe çalışmalar yapmasının da akademiye geçiş sonrasında ekonomik üretim ve din ilişkisi üzerine akademik çalışmalarını yoğunlaştırmasına sebep olduğu söylenebilmektedir. Özetle din psikoloğu Arslan'ın bağlamsal konumundaki tematik yerine bakıldığında sosyal bilimler ile fen bilimleri dayanışmasını, teorik ile pratik uzlaşmasını artırmaya yönelik akademik bir kişisel çaba içerisinde olduğu görülmektedir.

d. Akademik Çalışmaları / Eserleri

Makalenin bu başlığı altında, akademiye 27 yıl akademik hizmeti olan Arslan'ın akademik ürünleri: (i) tezleri, (ii) kitapları, (iii) makaleleri, (iv) çevirileri, (v) kitap bölümleri, (vi) bildirileri, (vii) editörlükleri, (viii) kitap tanıtım yazıları, (ix) projeleri, (x) patentleri' şeklinde sınıflandırılarak aşağıda verilmiştir.

d.a. Tezleri

1. (1981). *Yahudilik ve İslâmiyette hicret* – [Lisans tezi]. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. (Danışman: Prof. Dr. Hikmet Tanyu).
2. (1997). *Çıracak ve kalfalarda dini inanç ve davranışlar* – [Yüksek lisans tezi]. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Danışman: Prof. Dr. Hüseyin Peker).
3. (2008). *Ekonomik kalkınmada dinsel tutum ve davranışların çift yönlü rolü* – [Doktora tezi]. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Danışman: Prof. Dr. Recep Yaparel).

d.b. Kitapları

Basılı kitabı bulunmamaktadır.

d.c. Makaleleri

1. (2009). Din psikolojisi açısından insanda yaratıcı düşünce. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 12 (34), 97-114.
2. (2009). Dini tutumların oluşum, gelişim ve değişimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9 (1), 77-96.
3. (2010). Dini tutumlar ve kalkınma. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 139-161.
4. (2010). Dinle ilgili düşünce, tanım ve algılamalar. *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 3 (5), 251-270.
5. (2010). İnsan faktörü ve bilinçlilik düzeyinin kalkınmaya etkisi. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 297-315.

6. (2011). Çanakkale zaferi: Dini duygu düşünce ve şuur. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 115-135.
7. (2011). Dindarlık boyutları, algıları ve uygulamaları. *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 4 (7), 39-61.
8. (2014). Mehmet Akif Ersoy'un şahsiyeti ve milli mücadeledeki rolü. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 117-150.
9. (2015). Müzik terapi ve dini müzik: İlahiyat Fakültesi öğrencileri üzerinde sınırlı bir uygulama. *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 8 (16), 103-127.
10. (2017). Bir Türk kurumu olan ahilik ve şahsiyet (kişilik) gelişimi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 30, 145-162. [ayrıca bkz. Ek-4].

d.d. Çevirileri

1. (2017). Amerika Birleşik Devletleri: İslam'ın patronu mu? (D. Pipes & M. Stillman'dan çeviri). *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 10 (19), 159-172. (G. Eroğlu ile birlikte).

d.e. Kitap Bölümleri

1. (2016). Trafikte dini tutum ve davranışların rolü. [içinde] *Din ve Trafik: Trafikte Sosyal ve Psikolojik Davranışlar, Hoşgörü, Eğitim, Ahlak, Kültür, Denetim ve İstatistikler - II.* (ss. 39-57). Ed. H. Arslan & M. Birsin & V. Özdemir & M. Bozkurt & H. Maraz & S. Demir. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları.
2. (2017). Problemlı bir kavram: Yorum - İslam'da yorum ve dini hayat. [içinde] *İslam ve Yorum - III.* (ss. 491-514). Ed. M. Arslan & M. K. Çeçen & A. Kıyak & T. Akgün & S. Demir & M. E. Şahin. Malatya: Malatya İlahiyat Vakfı Yayınları.
3. (2018). Birey ve toplum üzerindeki tezahürleri açısından İslam ve yorum. [içinde] *İslam ve Yorum 2 - III.* (ss. 167-187). Ed. A. F. Sinaoğlu & M. Arslan & Y. Batar & G. Sayın. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları.
4. (2019). İmam-ı Azam Ebu Hanife düşüncesinin yansımaları. [içinde] *Çağları Aşan Bilge İmam-ı Azam Ebu Hanife.* (ss. 257-280). Ed. A. Duman. İstanbul: Endülüs Yayınları.
5. (2019). İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin tavsiyeleri. [içinde] *Çağları Aşan Bilge İmam-ı Azam Ebu Hanife.* (ss. 281-284). Ed. A. Duman. İstanbul: Endülüs Yayınları.
6. (2019). İnsan olarak İmam-ı Azam Ebu Hanife. [içinde] *Çağları Aşan Bilge İmam-ı Azam Ebu Hanife.* (ss. 173-188). Ed. A. Duman. İstanbul: Endülüs Yayınları.

7. (2021). Birey ve toplum açısından güven ve dindarlık. [içinde] *İslam ve Toplumsal Güven*. (ss. 311-347). Ed. Y. Batar & V. Özdemir & M. Bozkurt & A. Küçükparmak. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları.

8. (2021). Dijitalleşme, küreselleşme, dindarlaşma. [içinde] *İslam ve Yorum 5 - III*. (ss. 271-297). Ed. H. Bekiroğlu & E. Güzel & Y. E. Temiz. M. A. Yavuz. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları.

9. (2021). Ekonomik kalkınma ve dini yaşam üzerine bir değerlendirme. [içinde] *İlahiyat Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler*. (ss. 155-175). Ed. F. Rençber & S. Uzundağ & M. Ergün. İstanbul: Gece Kitaplığı Yayınevi. [ayrıca bkz. Ek-3].

d.f. Bildirileri

1. (2012). Küresel gelişmeler ışığında ahiliğin günümüze yansımaları ve yeniden etkin hale getirilmesi. [içinde] 2. *Uluslararası Ahilik Sempozyumu Tebliğler Kitabı*. Ed. K. Ceylan. (19-20 Eylül 2012 Kırşehir). Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

2. (2015). İmâm-ı Azam Ebû Hanîfe'de iman anlayışı ve dini tutumlara yansımaları. [içinde] *Devirleri Aydınlatan Meşale: İmâm-ı Azam Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı* (28-30 Nisan 2015). (ss. 327-344). Eskişehir.

3. (2018). Malatyalı ilim ve fikir insanı, dilci, edebiyatçı Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoglu. [içinde] *Uluslararası Geçmişten Günümüze Malatyalı İlim ve Fikir İnsanları Sempozyumu Bildiriler Kitabı-1* (ss. 431-458). Ed. N. Akpolat ve ark. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları.

4. (2018). Modernleşme sürecinde camiler ve sosyo-kültürel işlevleri. [içinde] *Uluslararası Cami Sempozyumu (Sosyo-Kültürel Açardan) Bildiriler Kitabı-2* (ss. 637-654). Ed. F. Karaman ve ark. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları.

d.g. Editörlükleri

Editorial çalışması bulunmamaktadır.

d.h. Kitap Tanıtım Yazıları

1. (2009). Fahreddin Razi'de bilgi teorisi. (M. Bozkurt). *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7 (14), 203-203.

d.i. Projeleri

1. (2015-2017). *Güneşten yüksek ısının temin edilmesi, depolanması, transfer edilmesi, fırın, ızgara ve çok amaçlı kullanımı*. YÖK Projesi. (Yürütücü) PR-357-8250 – (Alan dışı)

2. (2015-2017). *Meyve kurutma ve islimleme için kabin ve sıcak hava temini*. YÖK Projesi. (Yürütücü) PR-357-8248 – (Alan dışı)

d.j. Patentleri

1. (2011). *Meyve kurutma ve islimleme için kabin ve sıcak hava temini*. Patent Başvuru Sahibi: Hasan Arslan. Patent Buluş Sahibi: Hasan Arslan. Patent No: TR 2011 04971 B – (Alan dışı)

2. (2015). *Güneşten yüksek ısının temin edilmesi, depolanması, transfer edilmesi, fırın, ızgara ve çok amaçlı kullanımı*. Patent Başvuru Sahibi: Hasan Arslan. Patent Buluş Sahibi: Hasan Arslan. Patent No: TR 2015 06900 B – (Alan dışı) [ayrıca bkz. Ek-5].

e. Lisans ve Lisansüstü Dersleri

Makalenin bu bölümünde ise din psikolojisi alanında öğretim üyesi olan Arslan'ın 1995-2022 yılları arasında lisans ve lisansüstü düzeyde verdiği derslere yer verilmiştir. Arşiv bilgisi yetersizliği sebebiyle yıllara göre ders sınıflandırması yapılamadığından dolayı listede dersin verildiği yıl belirtilmemiştir.

e.a. Lisans Dersleri

1. Din psikolojisi I
2. Din psikolojisi II
3. Psikolojiye giriş
4. Eğitim psikolojisi (pedagojik formasyon)
5. Öğrenme psikolojisi (pedagojik formasyon)
6. Eğitimde etik (pedagojik formasyon)
7. Gelişim psikolojisi (seçmeli)
8. Psikoloji tarihi (seçmeli)
9. Çevre ve din (seçmeli)
10. Gelişim dönemleri ve din (seçmeli)
11. Din ve etik (seçmeli)
12. Ruh sağlığı ve din (seçmeli)
13. İslam'da insan hakları ve demokrasi (seçmeli)
14. Kur'an'a psikolojik yaklaşımlar (seçmeli)
15. Halkla ilişkiler (seçmeli)

e.b. (Lisansüstü) - Yüksek Lisans Dersleri

1. Genel psikoloji
2. Din psikolojisine giriş
3. Dindarlık araştırmaları
4. Dini tutumlar ve dindarlık

e.c. (Lisansüstü) - Doktora Dersleri

1. Bireysel yaşamda dinsel değişim
2. Din psikolojisi açısından yenilikçi ve yaratıcı düşünce

[Kaynak: <https://www.inonu.edu.tr>]

f. Yönettiği Lisansüstü Tezleri

Makalenin bu bölümünde de akademik yaşamı boyunca din psikolojisi alanında öğretim üyesi olarak görev yapan Arslan'ın yönettiği lisansüstü (yüksek lisans) tezleri yer almaktadır. Bu bölümde yer verilen tez listeleri ise Ulusal Tez Merkezi kayıtları ve Arslan tarafından oluşturulan akademik özgeçmiş referans alınarak oluşturulmuştur (bkz. <https://tez.yok.gov.tr>). Tez yazım biçimi olarak sırasıyla “[tez merkez kayıt numarası], yazar adı soyadı, (tezin bitirildiği yıl), tezin adı (Türkçe + İngilizce)” şeklinde bu makaleye özgü bir niteleme kullanılmıştır. Tezlerin tümü İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı olarak yapıldığından dolayı her bir tez için ayrıca üniversite adına yer verilmiştir. Konuyla ilgili yapılan literal tarama sonucunda akademik danışmanlığında sadece yüksek lisans tezi (n=5) yönettiği bulguların Arslan'ın hiç doktora tezi yönetmediği görülmüştür. Ayrıca Arslan tarafından yönetilen tezlerin yazarları, aynı zamanda Arslan'ın yüksek lisans öğrencileri olarak da ayrı bir başlık altında alan tarihi kayıtlarına geçirilebilir.

f.a. Yönettiği Yüksek Lisans Tezleri

1. [538454]. Yunus Kaba. (2019). Huzurevinde yaşayan bireylerin ölüm kaygısı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Malatya Huzurevi örneği / Examination of death anxiety levels of individuals living in nursing homes in terms of various variables: The case of Malatya Nursing Home.

2. [568749]. Yasemin Cengiz Çamlı. (2019). Ebû Zeyd el-Belhî'nin ruh sağlığı ve depresyon tedavisiyle ilgili görüşlerinin bilişsel terapiye göre değerlendirilmesi / Evaluation of Abu Zeyd al-Belhi's views on mental health and treatment of depression according to cognitive therapy.

3. [738083]. Fahriye Karataş. (2022). Ergenlerin dini başa çıkma, umutsuzluk ve yaşam doyumu düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi / Examining of the relationships between adolescents' levels of religious coping, hopelessness, and life satisfaction.

4. [10495460]. Kübra Perçin. (2022). Dindarlık ve yaratıcı kişilik ilişkisi: İnönü Üniversitesi örneği / The relationship between religiosity and creative personality: Example of İnönü University.

5. [UTM kaydı yok]. Beyhan Alan. (2022). Psikolojik tefsire Hucurat Suresi örneği / Example of Surah Hucurat for psychological tafsir.

f.b. Yönettiği Doktora Tezleri

Yönettiği doktora tezi bulunmamaktadır.

g. Türk Din Psikolojisi Çalışmaları Üzerine Kişisel Düşünceleri

Çalışmanın bu bölümünde Arslan ile yapılan soru-cevap içerikli röportaj kayıtları yer almaktadır. Araştırmacı tarafından röportaj soruları ve cevapları, “(i) özel ve akademik yaşam, (ii) Türk din psikolojisinin güncel durumu ve sorunları, (iii) Türk din psikolojisinin geleceği; (iv) yeni nesil din psikologlarına öneriler” başlıklı alt temalara göre düzenlenerek verilmiştir.

* Röportaj – [Mülakat] –

“*Araştırmacı*: Kıymetli hocam, uzun yıllar süren akademik çalışma hayatınızı tamamlayarak yakın bir zamanda emekli oldunuz. Bu sebeple eğer izin verirseniz sizinle (i) özel ve akademik yaşamınız, (ii) Türk din psikolojisinin güncel durumu ve sorunları, (iii) Türk din psikolojisinin geleceği ve (iv) yeni nesil din psikologlarına öneriler” şeklinde düzenlenmiş tema başlıklarında bir röportaj yapmak istiyorum.”

(i) – *Özel ve akademik yaşam:*

[Soru] = 1. *Kıymetli hocam, isterseniz öncelikle kişisel yaşamınızdan başlayalım. Kısaca kendinizi tanıtabilir misiniz? Yani nasıl bir çocukluk ve gençlik döneminiz oldu? Çocukken ve gençken yaşama ilişkin hayalleriniz ve hedefleriniz nelerdi?*

Ailemiz din, ahlak, vatan ve millet konularında duyarlı, ibadetlerini yerine getirmeye çalışan, helal, haram konularına önem veren, komşuları ve akrabalarıyla iyi geçinen, eş, dost ve akraba ziyaretlerini yapmaya çalışan, eğitim, öğretim ve çalışmaya önem veren bir yapıya sahipti. Çocukluğuma geri dönüp baktığımda eve her gün gazete alınırdı. Babam, gazetede ki makaleleri ve üçüncü sayfa haberlerini bizlere okutturur, aile fertleri dinler, daha sonra da okuduğumuz yazıların ana fikri üzerinde konuşulurdu. Mersin’deki evimiz Müftü Camisine yakındı. Evimizden ezanlar duyulur, ramazanlarda camiye gidilirdi. Bu konuda herhangi bir zorlamayı hatırlamıyorum. Benim hafızamda o anıların olumlu bir karşılığı vardı. Adımın verildiği dedem de o caminin avlusundaki dersliklerde zamanında mollalık eğitimi aldığı için ‘molla’ lakabıyla anılırdı. Diğer dedemin de lakabı ‘Şıh’ idi. Çevresi onun doğruluk, dürüstlük ve dini vecibelerini yerine getirmedeki hassasiyeti dolayısıyla ona “şıh” demişler

fakat gerçekte şıh değil tabii ki (gülüyor). Çanakkale Savaşına katılmış, gazi olarak daha sonra Filistin cephesinde Kanal Harbine katılmış İngilizlere esir düşmüş, uzun müddet esaret hayatı yaşamış, takva sahibi bir kişiymiş.

Çocukken benim aklım ermeye başladığında ailemizin ekonomik durumu iyiydi. Yedi kardeşten sonuncusu olarak bolluk döneminin çocuğuydum diyebilirim. Babam Mersin Yeni Halde kabzımal/yaş sebze meyve komisyonculuğu yapıyordu. O tarihlerde Mersin Hali Türkiye'nin en büyük üretici haliydi. Bu durum bizlere küçük yaştan itibaren çok sayıda üretici, tüccar ve ticaret hayatını tanıma imkânı ile tecrübe ve kültürel zenginlik sağlamış hatta bir okul gibi işlev görmüştü. Halin içinde cami çoğu zaman dolu oluyordu. Çalışan işçiler, hamallar, kırdan ve köyden gelenlerle birlikte herkes camide aynı safta güven ortamı yüksek bir atmosferde ibadetler ederdik. Yedi kardeşten sonuncusuydum dedim üç ağabeyim küçük yaşta vefat etmişler, bir ağabeyim de 2022 yılında vefat etti.

Eve her gün gazetenin yanı sıra haftalık dergiler de alınıyordu. Babam 1950li yıllarda “Çalı Kuşu” ve “Yaban” gibi çok sayıda roman okumuştur. Müftü camiinde okunan ezan sesini dinliyorduk ama şehir stad-yumu da eve yakın olduğu için maç öncesi İtalyan şarkıcı Dalida'dan şarkıları da zevkle dinliyorduk. Ayrıca yakında askeri bir okul vardı her Cuma günü öğleden sonra bando takımı pırıl pırıl kıyafetleriyle marşlar çalarak geçiyor, halk da onları coşkuyla alkışlıyordu. Ramazan aylarında Kayseri'den Salim Hoca (nur içinde yatsın) geliyordu. Kendisi Galatasaray Lisesi mezunu olduğunu söylemişti, teravihten önce sakin bir şekilde vaaz veriyor, cami dolu, herkes saygıyla onu dinliyordu. Hanımıyla birlikte bize de misafir olmuştu ve bazı geceler sohbeti güzel dinlerdik. O yıllarda Diyanet İşleri Başkanı Dr. Lütfi Doğan Mersin'e gelmiş ve Halkevinin konferans salonunda bir konferans vermişti. O konferansa babam beni de götürmüştü, çocuktum hangi konuda konuşma yaptığını hatırlamıyorum fakat çok kalabalıktı, yüzünü bir ara görmüştüm ve böyle bir ortamda bulunmaktan çok mutlu olmuşum.

Akdeniz bölgesinin sahil şehirlerinde yaz ayları hava çok sıcak ve nemli olduğundan dolayı yaylalara çıkılır. Biz de ailece Arslanköy'e çıktık. Burası 1500 m. yükseklikte gerçek bir yaylaydı. Akraba, eş-dost, tarla, bağ, bahçe ve soğuksu kaynaklarıyla çok geniş bir coğrafya olan bu yaylanın okuyup yazanı çoktu. Burası, Akdeniz bölgesinde Fransız işgaline karşı milli mücadelenin ilk hareketinin başladığı önemli bir merkezdi. Demokratik hayata geçişin ilk yıllarında 1946 olaylarının yaşan-

dığı, halkın seçim sandığına sahip çıkması nedeniyle kadın erkek yüz kişiye yakın vatandaşın ölümle yargılandığı bir yerdi. Sosyal yapısı çok aktif olan bu yaylada, ilkokul 1926'da ortaokul ve lise 1960' larda açılmış, üstelik de Halk evi vardı. Halk çocuğunu daha çok ilkokul, ortaokul, lise ve daha sonra üniversite de okutmaya çalışıyordu. Kısacası benim çocukluğumda şehirdeki ve yayladaki sosyal çevre böyleydi.

İlkokul, ortaokul ve lise dönemlerimde çok iyi öğretmen ve hocalarım olmuştu, bu süreçte iyi zamanlarda sıkıntılı durumlarımız da oldu. 1975 yılında babamın beyin kanaması geçirmesi, aileyi ve onun iş hayatını olumsuz etkiledi. İlk müdahaleyi Mersin'de görev yapan nörolog ve psikiyatr bir bayan doktor yaptı, koyduğu teşhis ve tedavi uygulaması çok faydalı oldu. Ağabeyim de ürolog doktordu. Tedavi için babamın tedavisi için Ankara (Hacettepe) ve İstanbul (Cerrahpaşa'ya) gittiklerinde ilk müdahaleyi yapan doktorumuzun yerinde teşhis ve tedavi yaptığını söylemişlerdi. Bu durum ise içimde psikolojiye karşı bir ilgi uyandırmıştı. Yıllar sonra o bayan doktor ki artık biz ona abla diyorduk, benim din psikolojisinde akademik çalışma yapacağımı öğrenince çok sevinmişti.

Benim lise okuduğum yıllarda Türkiye'de sadece Ankara'da İlahiyat Fakültesi vardı ve Fen-Edebiyat Fakültesi ortalama üniversiteye giriş puanıyla öğrenci alıyordu. Ben de liseden fen bölümü mezunu olduğum için en yüksek puanım fen puanıydı. Ancak benim için Arapça, Farsça ve Kur'an-ı Kerim dersleri ilahiyat fakültesinde başladığı için tedirginlik vardı. Bu kaygılarla ilahiyat fakültesine başladığımda ben ve birçok arkadaşım, başka bir fakülteye geçmeyi konuşuyorduk ancak hocalarımızın bizlere karşı iyi yaklaşımları dolayısıyla hemen hemen hiçbirimiz başka bir fakülteye geçmedik.

Hiç unutmuyorum, Kur'an-ı Kerim dersine girdiğimiz ilk gündü ve korku ve tedirginlik tavan yapmıştı ama dersin hocası Demirhan Ünlü (Allah rahmet eylesin, mekânı cennet olsun) bizlere öyle bir psikolojik yaklaşımda bulundu ki, hiç unutmam, dersten mutlu çıktığımı hatırlıyorum. Fakültede, lisans hayatım boyunca Cemal Muhtar, Yusuf Ural Giray, Demirhan Ünlü, Neşet Çağatay, Cemal Sofuoğlu, Erdoğan Fırat, Mehmet Hatipoğlu, Fevziye Abdullah Tansel, İsmail Cerrahoğlu, Necati Öner, Neda Armaner, Hikmet Tanyu, Günay Tümer, Esat Coşan, Abdurrahman Küçük, Süleyman Hayri Bolay, Hüseyin Atay, Süleyman Ateş, Haluk ve Beyhan Karamağralılar, Mehmet Tablamacıoğlu, Rami Ayas gibi hocalardan ders aldım.

Fakültede okurken bir gün arkadaşlar ellerinde bir imza listesi bana da geldiler ve bir dilekçe ekine imza atmamı istediler. Bir hocanın

kasıtlı olarak düşük not verdiği gerekçesiyle dekanlığa verilmek üzere çok katılımlı etkili bir dilekçe için imza topluyorlardı. Ancak o hocanın düşük not verdiği kanaatinde olmadığım için imza vermedim. Başka bir zaman da yine bir arkadaşla ilgili alınan kararı doğru bulmadım ve bu karara uymadım. Dolayısıyla hayatım boyunca konformist bir yapıda olmadığımı söyleyebilirim.

Din psikolojisi hocalarımız Neda Armaner (Allah rahmet eylesin, mekânı cennet olsun) ve Erdoğan Fırat (Allah sağlıklı uzun ömür versin) gayet müşfik hocalarımızdı. Ancak o yıllarda henüz Bedi Ziya Egemen hocanın o meşhur küçük el kitabı dışında din psikolojisi kitabı olmadığı için hocalarımızın anlattıklarını not almaya çalışıyordum. Daha sonra hocalarımız derste anlattıklarını teksir haline getirdiler ve daha derli toplu bir din psikolojisi kaynağımız olmuştu, o teksirleri hala saklıyorum, zaman zaman onlara yeniden bakıyorum, içinde dini tutumlar konusu yok (gülümsüyor).

Benim üniversitede öğrenci olduğum yıllar, Türkiye’de sık sık siyasi çatışmaların yaşandığı kötü bir dönemdi. Bazen çatışmalar nedeniyle üniversite kapanıyor Ankara’ya geldikten iki üç gün sonra memlekete geri dönmek zorunda kalıyorduk. Nitekim 27 Aralık 1976 tarihinde arkadaşlarla Mehmet Akif Ersoy’u anma toplantısı yapmıştık. Bazı hocalarımız konuşma yapmışlardı, benim için verimli bir toplantı olmuştu. Ancak toplantı sonunda gece yurtlarımıza giderken bindiğimiz otobüste bulunan kalabalık bir grupla epey bir gerilim yaşanmıştı. Başka bir tarihte ise sabah fakülteye giderken bindiğimiz otobüs kurşunlanmıştı. Kısacası o tarihlerde ülkemiz bir kaos ortamından geçiyordu. Fakültede ocak-şubat aylarında ara sınavlar, haziran ayında da dönem sonu sınavları yapılıyordu. Ancak yaşanan olaylar nedeniyle üniversitenin aldığı kararlar ara sınavlar kaldırıldı ve sadece haziran ayında yapılan dönem sonu sınavları belirleyici olmuştu. Yukarıda verdiğim örnekler giderek artıyor ve olaylar benim ve arkadaşlarımızın eğitim hayatını olumsuz etkiliyordu. Nitekim 25 Mayıs 1980 tarihinde ağabeyimi Mersin’e uğurlamak için otogara gittiğimizde ellerinde demir çubuklarla 20-25 kişinin saldırısına uğramıştık ve Hacettepe Üniversitesi Hastanesinde tedavi görmüştük. Mersinde de durum iyi değildi bir gün eve bomba koymuşlardı ki Allah’tan bomba patlamadığı için kurtulmuştuk. Böyle bir ortamda geçen gençlik yıllarımda ilim yapmaktan başka bir hayalim olmamıştı.

[Soru] = 2. *Yaşam felsefenizi birkaç cümleyle nasıl betimleyebilirsiniz?*

Bu sorunuzu Yunus Emre, Ahi Evren ve Mehmet Akif Ersoy’dan örnek vereceğim şu mısralarla cevaplayabilirim. Bu şiirlerdeki fikirler,

benim yaşam felsefemi oluşturuyor. Veya başka bir ifadeyle benim hayata bakış tarzımda yani yaşam felsefemde bu mısraların ana fikirleri etkili olur diyebilirim.

Çalış kazan ye, yedir, bir gönül ele getir.
Bin Kâbe'den iyrektir, bir gönül ziyareti. (Yunus Emre)
Gelin tanış olalım,
İşi kolay kılalım.
Sevelim sevilelim,
Dünya kimseye kalmaz. (Yunus Emre)
Derviş olmayıp neylesin elde yapacak işi yok,
Dervişim der durur da halka verecek aş yok.(Ahmet Yesevi)
Hak ile sabır dileyip, bize gelen bizdendir,
Akıl-ahlak ile çalışıp, bizi geçen bizdendir. (Ahi Evran)

Aklıma Alfred Adler'in "bir psikolog yaygın işsizlik olmak üzere toplum meselelerine kayıtsız kalamaz" sözü geldi bu bağlamda. Yunus Emre, Hoca Ahmet Yesevi, Ahi Evran ve Alfred Adler'in bu sözlerine katılıyorum. Ayrıca tüm psikoloji ekollerinin önemli olduğunu ancak işlevselcilik yaklaşımı ile bilişsel psikolojinin insan hayatına daha çok dokunduğunu düşünüyorum.

[Soru] = 3. *Hobileriniz nelerdir?*

Mesleki açıdan müsriflik-cimrilik-tutumluluk-üretim-dindarlık-çalışma-bağımlılık-yaşama sevinci ve yaratıcı düşünce gibi konularla ilgileniyorum. Bunun yanı sıra Peygamber efendimizin "kıyamet kopuyor olsa bile ağaç dikiniz" tavsiyesini yerine getirmeye çalışıyorum. Bağlara dağlara orman fidanları ve meyve fidanları dikiyorum. Güneş, akarsular, rüzgâr ve çevreyle ilgili her konuyla merak ve hobi düzeyinde ilgileniyorum.

[Soru] = 4. *Kendinizi nasıl bir eş, baba ve dede olarak görüyorsunuz?*

Öncelikle şunu söyleyeyim dede değilim (gülüyor). Esasında bu soruyu aile üyelerine sormak lazım, benim kendimi anlatmam pek geçerli olmaz diye düşünüyorum. Çünkü insanların söyledikleri ile yaptıkları farklı olabiliyor. Ben kendimi tanıdığım kadarıyla öncelikler sıralamasına önem vermeye çalışırım. Aile bireyleriyle alınacak kararları istişare yaparım. Olabildiğince olayları çok yönlü değerlendirme veya bilgilendirme yapmaya çalışırım fakat ailemizde netice olarak herkes kendi kararını kendi verir.

[Soru] = 5. *Eleştiriye açık mısınız? Yani meslektaşlarınız sizi eleştirirler miydi? Sizin bu eleştirilere tepkileriniz nasıl olurdu?*

Görebildiğim kadarıyla arkadaşlarım kendi fikirlerini ve benimle ilgili düşüncelerini bana rahatlıkla söylerler. Zaman zaman takdir, yerine göre uyarı ve eleştirilerini rahatlıkla yaparlar. Aynı durum onlar için de geçerlidir yani ben de onları rahatlıkla eleştirebilirim, örnekleri çoktur. Ayrıca bu soruyla ilgili olarak yukarıdaki gibi bu soruyu da çevremdekilere sormak daha gerçekçi olur, onlara da sorabilirsiniz. Çünkü bazen kendisinin ne kadar hoşgörülü, barışçı, demokratik ve eleştiriye açık olduğunu söyleyenler olsa da tam tersini yapabiliyorlar (gülüyor).

[Soru] = 6. *Yaşamınızda dönüm noktası olarak nitelendirebileceğiniz bir olay var mı? Varsa nedir?*

Esasında çok dönüm noktam var, bir tanesini anlatabilirim. Şanlıurfa'nın Birecik ilçesinde görev yaparken 29 Eylül 1993 tarihi akşam saatlerinde yani saat sekiz gibi sanırım öğretimevine atılan iki el bombası ile iki öğretmen arkadaşımız şehit olmuş ben de yaralanmıştım. Kafamda ve yüzümde bomba parçaları vardı ve tedavi görmüştüm. Estetik ameliyat yapılmıştı fakat riskli olduğu için tomografiye girememiştim. Bu olayda hayatta kalıp kalmama meselesi söz konusu olduğu için diğerlerini anlatmama gerek yok. Ancak yaşadığımız süre içinde her an iyi şeyler yapmak gerektiğini düşünüyorum.

[Soru] = 7. *Akademisyen olmasaydınız başka ne iş yapmak isterdiniz?*

Ailem beni meşru olmak şartıyla hangi işi yaparsan yap ama en iyisini yap düsturuyla gelişmelere açık, doğru, dürüst ve güvenilir olarak yetiştirdi. Ancak onlar benim ilahiyat eğitimi almamdan memnun oldular, ben de memnunum. Çevremde ilahiyat eğitimi alan ilk kişiyim. Birçok üniversitede teknokent var. Üniversiteler akademisyenlerin bu teknokentlerde üniversite sanayi iş birliği çerçevesinde faaliyetlerini destekliyor. Lisedeysen fen konularına ilgin sebebiyle daha sonraki süreçte teknik konularla da ilgilendim. Şu anda da büyük çoğunluğu ilgilendirecek teknik alanlarda iki uluslararası patentim var.

[Soru] = 8. *Akademik yaşamınız boyunca unutamadığınız ve sizi etkileyen bir anınız/hatıranız varsa bizimle paylaşabilir misiniz?*

Elbette ki iki tanesini anlatayım. Bunlardan birincisi, alan dışı olarak temel İslam bilimlerinde bir sempozyuma katılmıştım. Kuliste bir hocamız bir konuyla ilgili fikrini açıklıyordu. Ben o hocamıza “bu söylediğiniz görüşlerinizi salonda herkese de söyleyebilir misiniz?” diye sorduğumda neden söylemeyeyim dedi ve biraz sonra salona girdi ve kürsüden de az önce kuliste söylediklerini salondakilere tekrar etti. Az sonra yine kuliste başka bir hoca da bir konuyla ilgili görüşlerini açıklıyordu. Ona da hocam bu ifadelerinizi salonda herkese söyleyebilir misiniz diye

sordum. O da hayır, söyleyemem dedi ve söylemedi. ... Bunun üzerine “hür düşünce” ve “fikir özgürlüğü” üzerine çok düşünmüştüm.

İkinci hatıram da şöyledir: Yüksek lisans ve doktora ders döneminde iki farklı üniversitede ders dönemi başında bir hocayla ilgili olumlu şeyler söylemediler. Eğer o hoca derse girerse her şeyin çok kötü olacağını ve hepimizi perişan edeceğini söylediler. Buna benzer söylemler, öğrenciler arasında çok kısa zamanda yayılıyor tabii. Nitekim bahsedilen hocalar derslerimize girdi. Ancak hiç arkadaşların anlattıkları gibi olmadı. Hatta bu lisansüstü ders dönemlerimin öğrenim hayatımda en verimli eğitim öğretim dönemi olduğunu söyleyebilirim.

[Soru] = 9. *Bir akademisyen olarak din psikolojisi alanında çalışmamış olsaydınız başka hangi alanda akademik kariyer yapmak isterdiniz?*

Esasında bu soru yedinci sorunuzu hatırlatıyor bana. Ancak bu cevabıma belki şaşırabilirsiniz fakat buna cevabım “müzik” olurdu. Sınavlarda herhangi bir müzik aleti çalan öğrencilerimin çaldıkları müzik aletinin adını yazmalarını istiyordum. Herhangi bir müzik aleti çalanlara +5 puan veriyordum.

[Soru] = 10. *Akademik kariyer planlamanızda neden din psikolojisi alanını seçtiniz? Genel ve özel sebepleri var mı? Varsa nelerdir?*

Psikoloji üzerine akademik çalışma yapmayı daha önce düşünüyordum. İnönü Üniversitesi Darende İlahiyat Fakültesindeki Din Psikolojisi Ana Bilim Dalına alınacak araştırma görevlisi ilan verildiğinde ben de müracaat ettim ve nasip oldu akademiye böyle başladım. Bunun dışında özel bir sebebim yok.

[Soru] = 11. *Din psikolojisi alanındaki akademik çalışmalarınıza nasıl başladınız? Yani akademik kariyerinizi hangi aşamalardan geçerek sonuçlandı? Lisans ve lisansüstü (master ve doktora) eğitiminizi nerelerde ve nasıl yaptınız?*

Akademiye başlamamla birlikte master çalışmamı Samsun’da Ondokuz Mayıs Üniversitesinde 1995-1997 yılları arasında Prof. Dr. Hüseyin Peker hocamın danışmanlığında “Çırac ve Kalfalarda Dini İnanç ve Davranışlar” isimli çalışmamla tamamladım. Daha sonra doktora çalışmamı ise İzmir’de Dokuz Eylül Üniversitesinde 1999-2008 yılları arasında Prof. Dr. Recep Yaparel hocamın danışmanlığında “Ekonomik Kalkınmada Dinsel Tutum ve Davranışların Çift Yönlü Rolü” başlıklı çalışmamla bitirdim.

[Soru] = 12. *Sizin din psikolojisi alanında yetiştirdiğiniz dönemde üzerinizde emeği olan hocalarınız kimlerdir? Yani kimler ve hangi sebeple akademik yaşamınızda yer aldılar ve çalışmalarınıza yön verdiler?*

Lisans dönemimde Prof. Dr. Neda Armaner ve Prof. Dr. Erdoğan Fırat hocalarımın üzerimde çok emekleri var. Yüksek lisans dönemimde ise tez danışmanım Prof. Dr. Hüseyin Peker hocamın, doktora dönemimde de Prof. Dr. Erdoğan Fırat, Prof. Dr. Recep Yaparel, Prof. Dr. Kerim Yavuz, Prof. Dr. Rami Ayas, Prof. Dr. Hasan Kayıklık, Prof. Dr. Ali Murat Daryal hocamın çok emekleri oldu üzerimde.

[Soru] = 13. *Akademik çalışmalarınıza bakıldığında ağırlıklı olarak hangi alt alanlarda araştırmalarınızı yürüttünüz? Akademik kariyeriniz süresince din psikolojisi alanındaki bilimsel çalışma konularınızı nasıl belirlediniz? Veya hangi konular üzerinde çalışacağımıza nasıl karar verdiniz?*

Tüm akademik çalışmalarında düşünce, araştırma ve istişareyle öncelikler sıralaması etkili oldu diyebilirim. Bu öncelikler sıralamasında içinde bulunduğumuz topluma karşı sorumluluğumuzu göz önünde bulundururum. Din psikolojisi alanında yaptığım çalışmalarda tabii ki daha önce yapılan çalışmalardan faydalandım ancak bu basit bir aktarımdan ibaret olmadığı için özgünlük ve orijinalliği her zaman aradım. Teknik çalışmalar da yaptım. İki tane uluslararası patent aldığımı daha önce söylemiştim. Oradaki mantık daha önce alınan toplam 120.000.000 (yüz yirmi milyon) patente benzemeyecek bir ürün ortaya koymalısınız. Bir benzerlik olursa patent alamıyorsunuz çünkü. Ancak kendilerinin çok yüksek bir teknoloji uyguladıklarını nano teknolojiyle üretim yaptıklarını söyleyenler, biz bir milimetrenin bir milyonda bir oranında hassasiyetle üretim yapıyoruz diyorlar. Ancak sosyal bilimlerde özgün ve orijinal çalışma için bir milyonda bir oranındaki çalışma çok sıradan bir çalışma anlamına gelir. Kısaca sosyal bilimlerdeki özgünlük ve orijinalliğin anlamı bana göre budur ve gelişme de bu çalışmalarla sağlanabilir. Her alanda kalıplaşmış zihni yapıların belirleyici olduğu ortamlarda gelişme olmaz, en fazla iyi bir takipçi olur ve takip ettiklerini geçme potansiyelini kullanamaz veya kullanırmazlar. Burada da Alfred Adler'in "bir psikolog yaygın işsizlik dahil olmak üzere toplum meselelerine kayıtsız kalmaz" sözünü hatırlamakta fayda vardır diye düşünüyorum.

[Soru] = 14. *Bilimsel kitap, makale, bildiri gibi akademik ürünlerinizden en çok beğendiğiniz ve başyapıtım diyebileceğiniz bir eser/çalışma var mı? Varsa hangisidir?*

Öncelikle şu anda basılı bir kitabımın olmadığını söylemeliyim. Ancak çok sayıda yayımlanmış kitap bölümlerim var. Tüm çalışmalarında özgünlük ve orijinalliğe önem vermeye çalıştım. Her bir çalışmam benim çok zamanımı almıştır. Çalışmalarım yayımlandıktan sonra da eleştirileri değerlendirmeye çalışmışımdır. Ancak her zaman eleştiri değil zaman zaman katkılar da olmuştur. Uzatmadan sizin sorunuza dönecek

olursam buna herhangi bir cevabım yok. Çalışmalarım ile ilgili atıflar konusunda dikkatimi çeken bir konu var ki o da şudur: en fazla atıf alan çalışmalarımın diğerlerine göre benim en az zamanımı alan çalışmalarım olmasıdır.

[Soru] = 15. *Şu anda geriye dönüp baktığımızda akademiada akademisyen olarak öğretim üyeliği yapan kaç master ve/veya doktora öğrenciniz vardır? Lisansüstü yetiştirdiğiniz öğrenci sayısında hedeflediğiniz sayıya ulaşabildiniz mi? Bu bağlamda “hocaların hocası” olmak nasıl bir duygudur?*

Din psikolojisi alanımdaki doktora derslerine girdim ancak doktora danışmanlığı almadım. Yüksek lisans derslerine de girdim. Malumunuz ana bilim dalına ilgi çok yüksektir. Yüksek lisans danışmanlıklarım var. Felsefe ve din bilimleri bölümüne farklı lisans mezunlarından da öğrenci alındığı için din psikolojisi alanına da farklı alanlardan gelenler var. Öğrencilerin bazıları değişik amaçlarla geliyor ve belli bir süre sonra vazgeçiyorlar, bu genel bir sorun gibi geliyor bana. Nitekim benim de toplam 25 master öğrencimize akademik danışmanlıklarım oldu. Bunlardan 5 öğrencim mezun oldu ancak çoğu devam ediyor, bu arada bırakanlar da var tabii ki. Son sorunuza gelince hocaların hocası unvanına sahip olamadım ama bunun güzel bir unvan ve nasip olduğunu düşünüyorum.

[Soru] = 16. *Sayın hocam, Türk din psikolojisi çalışmalarına uzun yıllar emek veren akademisyen bir din psikoloğu olarak yanlış anlaşıldığımızı düşündüğünüz bir konu oldu mu? Nasıl ve Niçin?*

Bazen ne yaptığım ile ilgili soruyorlar, ben de ilahiyat fakültesinde din psikolojisi derslerine girdiğimi söylüyorum. Neee “dil psikolojisi mi?” diyorlar ben de hayır “din psikolojisi” diyorum ve konuyla ilgili kısa bir açıklama yapıyorum. Haaa diyorlar (gülüyor) muhtemel ki ilk defa duydukları için iyi-iyi diyorlar. Bu alanımızla ilgili ortalama halkın durumu. Ancak bir zaman önce Ege Üniversitesine gitmiştim alanda kitapları da olan bir sosyal psikolog da “din psikolojisi” dediğimde önce “o da ne oluyor” diye bilmemezlikten gelmişti. Birçok alanda olduğu gibi akademik çalışmalarda da, Batı’da yapılan tüm çalışmaların referans alınması gereken en kusursuz çalışmalar olduğu algısının etkili olduğu izlenimini veriyor. Üniversiteden bir arkadaşına “...Şu meseleye nasıl bir çözüm getirirsin?” diye sorduğumda hiç unutmam dedi ki “Batı’da nasıl hallediyorlarsa ben de öyle hallederim” demişti. Sonra konuyu araştırdığımda Batı’da da tümünden halledilememiş olduğunu görmüştüm.

[Soru] = 17. *Türk din psikolojisi çalışmalarında son bir kaç yıl içinde okuduğunuz, takdir ettiğinizi, takibe değer bulduğunuz kişiler, kitaplar ve konular var mı? Varsa nelerdir?*

Kendimi bu sorunuza cevap verebilecek yetkinlikte görmüyorum.

[Soru] = 18. *Benim bir düşüncem var hocam. Emekliliğe yakın olan veya emekli olan din psikoloğu hocalarımızın o döneme kadar yayınladığı makalelerini yeniden elden geçirerek iki kapak arasında çeşitli başlıklarla kitap formatında yayınlamalarının akademik bir ödev/görev olduğu kanısındayım. Bu türden çalışmaların, o akademisyen için bir anlamda akademik ürün koleksiyonu değeri taşıyabileceği de söylenebilir. Bu konuda neler söylemek istersiniz?*

Benim böyle bir çalışma düşüncem yok, ancak bu fikrin Türkiye'deki alan tarihi açısından çok iyi olacağı kanaatindeyim.

[Soru] = 19. *Sayın hocam, ne zaman emekli oldunuz? Akademiada asistanlığınızdan emekliliğinize kadar toplam kaç yıl çalıştınız?*

Daha çok yeni bir tarihte emekli oldum. Eylül ayının 29'unda yaş haddinden hizmet sürem dolduğu için bu kadar yeter dedim. Asistanlığımdan bugüne akademide toplam olarak 27 yıl çalıştım.

[Soru] = 20. *Değerli hocam, 27 yıllık akademik çalışma yaşamınızda evdeki hesabı çarşıya uydurabildiniz mi? Yani kurumsal anlamda üniversite çatısı altında akademik çalışma yaşamınız boyunca akademik çalışma planlarınız kapsamındaki tüm projelerinizi gerçekleştirebildiniz mi? Bu bağlamda yaptıklarınız veya yapamadıklarınız hakkında neler söylemek istersiniz?*

Bu sorunuza şöyle cevap verebilirim. Dindarlık, üniversitelilik bilinci, kalkınma ve dini hayat, tarım kentleri ve dini hayat konularında kapsamlı çalışmalar yapmak isterdim. Eğer bu konularda emeklilik sonrası bazı çalışmalar gerçekleştirebilirim görevimi tamamlamış olduğumu düşünebilirim.

[Soru] = 21. *Emeklilik sonrası akademik planlarınız dışındaki hayalleriniz nelerdir?*

Eğer sağlığım ve ömrüm izin verirse kendimi ve toplumu geliştirebileceğini düşündüğüm her alanda çalışmak istiyorum. İyi işler yapmak ya da iyi işler yapanlara yardım etmeyi çok istiyorum.

[Soru] = 22. *Akademisyenin emeklisi olmaz derler. Emeklilik döneminde gerçekleştirmeyi düşündüğünüz akademik çalışma planlarınız var mı? Varsa nelerdir?*

Daha önceki bir sorunuza verdiğim cevap, bu soru için de geçerlidir. Yani emeklilik sonrası dönemimde 'dindarlık, üniversitelilik bilinci,

kalkınma ve dini hayat, tarım kentleri ve dini hayat' gibi konularında kapsamlı bilimsel çalışmalar yapmayı planlıyorum.

“*Araştırmacı*: Benim açımdan yaptığımız röportaj oldukça keyifli geçiyor. Umarım sizin için de öyledir. O halde kaldığımız yerden devam ediyoruz.”

(ii) – *Türk din psikolojisinin güncel durumu ve sorunları*:

[Soru] = 23. *Türkiye’deki ilk din psikolojisi çalışmasını hangi yıl ve hangi araştırmayla başlatıyorsunuz? Niçin?*

Türkiye’deki ilk din psikolojisi çalışmasını Bedi Ziya Egemen’in 1952 yılında yayınlanan “Din Psikolojisi” adlı kitabıyla başlatabiliriz. Ancak izin verirsiniz ben bu tarihi çok daha eskilere götürmek istiyorum. Yani etkileri günümüze kadar gelen Yunus Emre, Ahi Evran, Hacı Bayram Veli ve Mevlana; daha da geriye gidersek Ebu Zeyd El Belhi, İbn i Sina ve Farabi ile başlatıyorum.

[Soru] = 24. *Başlangıcından (1952) bugüne (2022) Türkiye’deki din psikolojisi çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Yani din psikolojisi Türkiye’de nasıl tanındı ve bugünlere geldi?*

Bu soruya cevap vermekte kendimi yetkin görmemekle beraber genel olarak iyi görüyorum ve daha da geliştirmek için patinaja düşmeden çalışılması gerekir diye düşünüyorum.

[Soru] = 25. *Batı orijinli bir bilim dalı olarak Amerika ve Avrupa’daki din psikolojisinin tarihsel gelişimiyle ilgili son dönem çalışmalarındaki kurumsal yapılanmada ve akademik ürün başlıklarında ‘din’den ‘maneviyat’a geçişi ve/veya her iki kavramı ayrı ayrı kullanmayı da dikkate alarak neler söylemek istersiniz?*

İzin verirseniz bu sorunuza genel bir cevap vermek isterim. Türkiye’deki din psikolojisi çalışma alanıyla ilgili sanki kafalar karışık gibi görünüyor. Din psikolojisi alanındaki yapılan çalışmalar açısından bakıldığında, şekli belirlenmiş sadece ibadetlerle sınırlı bir dini hayatı incelemekten ibaret olduğu yönünde bir izlenim veriyor.

[Soru] = 26. *Dünyadaki din psikolojisi ile Türkiye’deki din psikolojisi çalışmalarını nicelik ve nitelik açısından karşılaştırdığımızda neler söylemek istersiniz?*

Öncelikle Batı’dan ne kastedildiğini ortaya koymak gerekir. Eğer Batı’dan ABD veya Avrupa kastediliyorsa bizim onlarla nicelik olarak karşılaştırma yapmamız doğru olmaz. Nitelik olarak daha iyi çalışmalar yapmamız gerekir, nicelik konusunu gündeme getirerek moral bozmamak gerekir.

[Soru] = 27. *Size göre Türk din psikolojisinin güncel sorunları nelerdir?*

Olay çok yönlü gibi görünüyor ama bana göre aşağılık kompleksi tüm alan sorunlarının öne çıkıyor gibi geliyor.

[Soru] = 28. *Türkiye’de yapılan din psikolojisi çalışmalarına bakıldığında bazı din psikologlarının sadece teorik çalışmalar yürüttükleri, bazıların ise sadece ampirik çalıştığı görülüyor. Yani sizce bir din psikoloğunun bilimsel çalışmalarındaki akademik üriin çeşitliliği bağlamında teorik ve ampirik çalışmaların yeri ve ağırlığı nasıl olmalıdır? Niçin?*

Bana göre bu sorunuzun cevabı, üzerinde çalışılacak konuya göre değişir. Konu hangi tür metodolojik desen çalışması yapmayı gerektiriyorsa o yönde bir çalışma yapılması gerekir. Örneğin; üniversite öğrencilerinin herhangi bir konuyla ilgili tutumları araştırılacaksa ampirik bir çalışma yapmak gerekebilir. Ancak dini tutumların bilgi ögesi üzerinde kuramsal bir çalışma yapılacaksa kutsal kitaplar üzerinde teorik bir çalışma yapılması gerekebilir.

[Soru] = 29. *Peki hocam. YÖK ve Milli Eğitim Bakanlığı, din psikolojisi alanında yurtdışına yüksek lisans ve doktora yapmak üzere yıllardır birçok öğrenci gönderdi. Sonra bunların önemli bir kısmı Türkiye’ye döndüler. Yurtdışında din psikolojisi master ve doktora yapıp gelenlerin sonraki dönemlerinde Türkiye’deki çalışmalarıyla ilgili düşünceleriniz nelerdir? Bu meslektaşlarımızın Türkiye’deki akademik üretim durumu nedir?*

Bu sorunun cevabı beni açacağı için cevap vermem zor.

[Soru] = 30. *Size göre Türk din psikolojisi çalışmalarının artık kurumsal bir kimlik kazanma zamanı gelmedi mi? Bu bağlamda 12 Ağustos 2014 tarihinde kurulan Din Psikolojisi Derneği’nin şu andaki durumu ve çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Bu sorunuzu, alanda çok uzun yıllar görev yapan hocalarımız daha doğru cevaplandırabilirler diye düşünüyorum.

[Soru] = 31. *Her yıl düzenlenen din psikolojisi ana bilim dalları koordinasyon toplantılarının içeriği ve organizasyonu hakkında neler söylemek istersiniz? Benim düşünceme göre şemsiye organizatör Din Psikolojisi Derneği olmalı ve her yıl bir ilahiyat fakültesiyle birlikte organize yapılmalıdır. Bu konudaki düşünceniz nedir?*

Bu konuda siz de görüşlerinizi belirtiyorsunuz, ben de bu düşünceye katılıyorum. Bu noktada belki şu ilave edilebilir; koordinasyon toplantıları ve duruma göre eş zamanlı yapılan sempozyumlarda sunulan bildiriler, basılı bir kitap olarak kalıcılaştırılabilirse iyi olur herhalde.

[Soru] = 32. *Din sosyolojisi için yapılan 'genel din sosyolojisi' ve 'özel din sosyolojileri'ne dayalı dikotomik ayrımın bir benzeri de 'genel din psikolojisi' ve 'özel din psikolojileri' şeklinde din psikolojisi için yapılabilir mi? Nasıl?*

Öncelikle din psikolojisinin alanıyla ilgili bir açıklık yok gibi görünüyor. Sorunuza gelecek olursak bu konuda bir fikrim yok.

[Soru] = 33. *Bir önceki soruyla bağlantılı olarak Türk din psikolojisi çalışmalarında 'İslam psikolojisi' olması gerektiği yerde midir? Bu bağlamda İslam psikolojisiyle ilgili neler yapılabilir?*

İslam psikolojisi ifadesi bana İslam ekonomisi, İslam fiziği, İslam bilimi gibi sözleri çağrıştırıyor. Sanki başta kavramlaştırma da bir problem var gibi görünüyor.

[Soru] = 34. *Şu anda din psikolojisi alanında Türkiye'de yürütülen lisansüstü master ve doktora tezlerinin kalitelerini nasıl buluyorsunuz? Geçmişten bu güne araştırmalardaki kalite giderek yükseliyor mu yoksa düşüyor mu? Niçin?*

Bu sorunuza bilimsel anlamda bir cevap verebilmem için Türkiye'de din psikolojisinde yapılan tüm çalışmaların incelenmesi gerekir. Benim böyle bir çalışmam olmadığı için genelleme yapacak düzeyde doyurucu bir cevap veremiyorum.

[Soru] = 35. *Türkiye'de yapılan dindarlık ölçme çalışmaları konusunda yerli ölçek denemelerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Yeterli mi? Niçin? Neler yapılabilir?*

Dindarlık deyince içinde iman konusu da var, iman ölçeklendirilebilir mi? Olay beş metre kumaş ölçmek gibi değil. Batı'da bu tür çalışmalar olabilir ama orada da ne derece isabetli bir ölçüm yapılıp yapılmadığı sorusunun cevabı belli değil bence. Onlar da fen bilimlerindeki ölçümleri, sosyal bilimlere uygulamaya çalışıyorlar ne derece isabetli? Açizane dindarlıkla ilgili ölçme-değerlendirme konusunda tümünden bir mantık değişikliğine gidilmesi gerekir diye düşünüyorum.

[Soru] = 36. *Türkiye'de din psikologları genellikle teoloji lisanslı oluyor. Bazı psikoloji ve/veya pdr lisanslı din psikologları da yetişiyor. Alan uzmanlığı bağlamında aralarındaki yeterlilik düzeylerinin farklılığı konusunda neler söylemek istersiniz?*

İlahiyat dışı alanlardan gelenlerin teoloji altyapısının güçlendirilmesi halinde din psikolojisi alanından lisansüstü akademik kariyer planlaması olabilir. İlahiyat mezunlarının da hem kendi alanlarıyla ilgili donanımları iyi olmalı, hem de üniversitelilik bilincine sahip olmaları gerekir yoksa ilahiyat bitirmek de yeterli olmayabilir.

[Soru] = 37. *Türkiye'deki din psikolojisi çalışmalarında cinsiyet faktörü göz önüne alındığında, bu alanda çalışan bayanlar mı yoksa erkekler mi daha fazladır? Niçin?*

Türkiye'deki ilahiyat fakültelerinde kız öğrencilerin oranı daha yüksek görünüyor. Din psikolojisi alanında çalışanların da çoğunluğunu bayanların teşkil etmesi doğaldır bana göre.

[Soru] = 38. *Değerli hocam, Türk din psikolojisi çalışmalarında uzun yıllar nicel araştırmalar yapıldı. Bizim kuşak ve bizden önceki kuşaklar, hep bu metodolojiyle yetiştik. Fakat son dönem Türk din psikolojisi araştırmalarında nicel desenden nitel desene doğru belirgin bir yönelim var. Bu metodolojik paradigma değişimini nasıl yorumluyorsunuz?*

Yukarıda benzer bir soru vardı sanırım. Orada da belirtmiştim çalışmanın nicel mi yoksa nitel mi olacağı sorununun çalışılacak konuya bağlı olduğunu düşünüyorum. Elbette ki genel eğilimler olabilir ancak konunun türü belirleyici olması gerekir kanısındayım.

[Soru] = 39. *Ayrıca din psikologları akademik çalışmalarında teorik ve ampirik çalışma dengesini nasıl kurmalıdırlar? Hiç ampirik çalışma yapmayan din psikoloğu meslektaşlarımız olduğu gibi hiç teorik çalışma yapmayan din psikologlarımız da var. Bu konudaki dengeyi nasıl sağlamak gerekiyor?*

Evet, din psikologlarının çok fazla ara vermeden her ikisini de bilip uygulamalarında fayda var. Tabii ki seçilen konulara göre nicel ya da nitel çalışmalar yapılmalı ama konular her iki yönde de seçilirse denge ve işlevsellik sağlanabilir. Örneğin; akademik çalışma sıralaması bir nicel bir nitel şeklinde olabilir.

[Soru] = 40. *Sayın hocam, din psikoloğu Ok'un (2006) değerlendirmesine göre; Türkiye'de din psikolojisi alanında yapılan çalışmalarda, bu ülkenin kültürüne özgü ya da bu kültürde yapılan ampirik çalışmalardan yola çıkarak geliştirilmiş veya yaygınlık kazanmış bir psikoloji ekolünün ya da kuramının varlığından söz etmek henüz erken gözükmektedir. Çalışmalar daha çok Kuzey Amerika ve Batı Avrupa (Hristiyan) geleneğinde geliştirilenlerin İslami ortamdaki bir tekrarı, test edilmesi ya da onlara yapılan katkılardan ibaret olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda Türk din psikolojisi çalışmalarındaki 'ekolleşme' ve Türkiye'deki ekolleşmeyle ilişkili 'hoca' faktörü konusunda neler söylemek istersiniz?*

Kıymetli hocam, bu sorunuz bana farklı bir konuyu hatırlattı. Ülkeler, diğer ülkelerin teknolojik gelişmelerini devamlı öğrenmek kendilerinde yoksa bunları elde etmek, önleyici karşı teknolojik çalışmaları yapmak gibi rekabetçi ve istihbari çalışmalar yapıyorlar. Bu konuda nü-

leer çalışmalar öne çıkıyor ama sosyal konularda yapılan çalışmalar teknik konularda yapılan çalışmalardan daha az mı önemli? Bu konu ciddi bir şekilde düşünülmesi gerekmiyor mu? diye düşünüyorum.

[Soru] = 41. *Bu dönemde (2010 yılından bu yana) yeni ilahiyat fakültelerine bağlı olarak açılan din psikolojisi bilim dalındaki lisansüstü programlarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Yeni açılan bu programlar, din psikolojisi alanında kaliteli bir lisansüstü eğitim için nelere dikkat etmelidirler?*

Bu soruyu daha tecrübeli hocalarımızın cevaplandırması gerektiğini düşünüyorum.

[Soru] = 42. *Son dönemde giderek yıldızı parlayan din psikolojisinin klinik saba uygulaması olarak da konumlandırılabilir olan manevi danışmanlık ve rehberlik –(mdr) alanıyla ilgili düşünceleriniz nelerdir? Bu bağlamda alanın Türkiye’deki geleceğini nasıl görüyorsunuz?*

Manevi danışmanlıkla ilgili farklı görüşler var. Bu konunun çok yönlü ele alınması gerekir.

[Soru] = 43. *Bir önceki soruyla bağlantılı olarak Türkiye’de hızla manevi danışmanlık ve rehberlik alanında tezli ve tezsiz yüksek lisans programları açılmaktadır. Sanki din eğitimcileri de bu alanda var olmak istemektedirler. Özel alan yeterliliği bağlamında bu alanda nasıl bir akademik eğitim verilmelidir? Din eğitimcilerinin bu alandaki yeri ne olmalıdır?*

Bu sorunuzu bir önceki soruyla bağlantılı soruyorsunuz madem ki ben de bu sorunuza bir önceki soruyla bağlantılı cevap vereceğim. Manevi danışmanlıkla ilgili farklı görüşlerin olduğunu, dolayısıyla bu konunun çok yönlü ele alınması gerektiğini söylemiştim. Konunun çok yönlü ele alınmasıyla her iki soru da cevaplandırılmış olur. Çünkü sonuçlarla zaman harcamak yerine konunun kökten ele alınması belirleyici olur diye düşünüyorum.

“*Araştırmacı*. Benim açımdan yaptığımız röportaj oldukça keyifli geçiyor. Umarım sizin için de öyledir. O halde kaldığımız yerden devam ediyoruz.”

(iii) –*Türk din psikolojisinin geleceği:*

[Soru] = 44. *Değerli hocam, geleceğe bir projeksiyon tutmak gerekirse Türk din psikolojisinin bu aşamadan sonra gideceği ve gitmesi gerektiği yön neresi olmalıdır? Niçin?*

Bu soruyu da daha tecrübeli hocalarımızın cevaplayabileceklerini düşünüyorum.

[Soru] = 45. *Sizce göre gelecekteki Türk din psikolojisi çalışmalarında hangi alanlarda öncelikli konular çalışılmalıdır? Niçin?*

Ülkemizde ve dünyada her geçen gün yeni gelişmeler ve yeni problemler meydana geliyor ve o problemleri görmek nedenlerini araştırmak gerekiyor. Esasında çözümleri üzerinde de çalışmak gerekiyor. Din psikolojisinin görevi, sadece fotoğraf çekmekle kalmamalıdır, diye düşünüyorum.

[Soru] = 46. *2014 yılında kurulan Din Psikolojisi Derneği'nin Türk din psikolojisi çalışmaları için gelecek vizyonu ve misyonu ne olmalıdır?*

Günümüzde öncelikle acil çözüm bekleyen birey ve toplum konularının din psikolojisi penceresinden öncelik sırası belirlenerek araştırılması gerekir. Çıkabilecek olası sorunların araştırılmasına hazırlıklı olunması, koruyucu ruh sağlığının da göz önünde bulundurularak çalışılacak öncelikli konuların belirlenmesi iyi olur diye düşünüyorum.

“*Araştırmacı*. Benim açımdan yaptığımız röportaj oldukça keyifli geçiyor. Umarım sizin için de öyledir. O halde kaldığımız yerden devam ediyoruz.”

(iv) – *Yeni nesil din psikologlarına öneriler:*

[Soru] = 47. *Sizce göre din psikolojisi alanında uzmanlık yapacak öğrencilerin ne gibi özelliklere ve donanıma sahip olması gerekir? Niçin?*

Gelişmeci, yeni fikirlere açık, edindiği bilgilerin gerektirdiği tutum ve davranışları yerine getirmeye hazır bir düşünce yapısına sahip olmalıdırlar. Genel psikolojinin temel kaynaklarına ve terminolojisine sahip olmaları gerekir. Öncelikle genel psikoloji temeli atarken mutlaka psikoloji sözlüğü eşliğinde çalışmaları gerekir. Tabii ki yabancı dillerini geliştirmeleri de iyi olur.

[Soru] = 48. *Türk din psikolojisi araştırmalarında atölye çalışmaları tarzındaki akademik ürünlerin oranının oldukça az olduğunu görüyoruz. Bundan sonraki süreçte atölye çalışmalarının artması için yeni nesil din psikologlarına önerileriniz nelerdir?*

Öneri yapacak konumda olmadığımı düşünüyorum, benden sonraki meslektaşlarım olan din psikologlarına başarılar dilerim.

[Soru] = 49. *Peki, hocam din psikolojisi alanında çalışmaya yeni başlayan genç kuşak akademisyen din psikologlarına veya çalışmayı düşünen potansiyel araştırmacılara önerileriniz nelerdir?*

Her konuda donanımlarını geliştirmeleri, öncelikle ilahiyatla ilgili tüm ana bilim dallarında okumalar yapmaları gerekir. Psikoloji kaynakları ve mutlaka psikoloji sözlükleri olmalıdır. Alanla ilgili güncel makaleleri takip etmeleri gerekir.

[Soru] = 50. *Sayın hocam son olarak Türk din psikolojisi çalışmaları üzerine kişisel düşüncelerinizi yer verdiğimiz bu röportajla ilgili düşünceleriniz nelerdir?*

Türk din psikolojisinin gelişmesi adına yapılan her çalışma değerlidir. Genellikle kalkınma reçetelerinde sosyal bilimlere, genelde ilahiyatla ilgili çalışmalara, özelde din psikolojisiyle ilgili çalışmalara pek yer verilmez. Sizin alan tarihine ilişkin bu kişisel gayretlerinizin sadece din psikolojisi alanında değil birçok alanda mutlaka olumlu sonuçları olacaktır, diye düşünüyorum. Alanda emeği olan hocalarımızla birlikte bana da yer verdiğiniz için size ayrıca teşekkür ederim. Eğer bu röportajımı uygun görüp yayınlarsanız alandan veya alan dışı okuyucularımıza selam olsun. Röportajınız sırasında eleştirilere açık olduğumu söylemiştim. Varsa eleştirileri veya önerileri bana ulaşabilirler ve ben bundan memnun olurum. Sağlıkla kalın. Ben emekli oldum, alanda çalışan sizlere başarılar dilerim.

“*Araştırmacı*. Saygıdeğer hocam, röportajımıza katılma zahmetinde bulunduğunuz için şahsım ve tüm din psikoloğu meslektaşlarım adına size çok teşekkür eder, emeklilik yaşamınızda sağlık ve mutluluklar dilerim.”

S o n u ç

Bilimler sınıflandırmasındaki klasik yaklaşım dikkate alındığında, ister sosyal bilimler olsun isterse fen bilimleri olsun bir uzmanlık alanı olarak insan üretimi her bir bilim dalı, ilgili saha ‘aktörleri/akademisyenleri/araştırmacıları’ tarafından yapılmaktadır. Bu sebeple akademik bir ‘ürün/çıktı’ olarak yapılan bilimsel araştırmalar ve bunları içeren yayınların kalitesi, kuşkusuz ki alan aktörünün sahadaki alan uzmanlık kalitesiyle doğrudan ilişkili olgusal bir durumdur. Bu bağlamda din psikolojisi üzerine bilimsel üretimin yapıldığı üniversitelerde görevli tüm akademik personel ‘öğretim elemanı/academic staff’ olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla öğretim elemanı kavramı, “profesör, doçent, doktor öğretim üyesi, öğretim görevlisi, araştırma görevlisi, uzman, çevirmen” gibi akademik personeli kapsamaktadır. Türk üniversitelerindeki din psikolojisi ana bilim dallarında çalışan öğretim üyeleri ise yükseköğretim kurumlarında ‘profesör, doçent veya doktor öğretim üyesi’ unvanlarıyla din psikolojisi alanındaki bilimsel araştırmalarını yürütmektedirler (bkz. Kara-

kütük, 2001: 11-12; ayrıca krş. Varış, 1973: 19-30). İnönü Üniversitesinde çeşitli unvanlarda öğretim üyesi statüsünde 27 yıl akademik çalışmalar yapan ve akademisyen bir din psikoloğu olan Hasan Arslan (1955-2022) üzerine yapılan bu çalışmada, adı geçen din psikoloğunun akademik çalışmalarının yanı sıra kendisiyle yapılan bir röportaja da yer verilmiştir.

Hasan Arslan'ın (1955-2022) üzerine yapılan biyografik içerikli bu araştırmada sonucu olarak;

(i)-*Akademik hayatı*: Arslan'ın 13 yaşında ilköğrenimini tamamladığı; 19 yaşında Mersin Tevfik Sırrı Gür Lisesi'nden mezun olarak orta öğrenimini tamamladığı; 26 yaşında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirerek yükseköğrenimini tamamladığı; öğrencilik yıllarında başladığı ticari ve üretim çalışmalarını 37 yaşına kadar sürdürdüğü; 40 yaşına kadar toplamda 3 yıl Şanlıurfa ve Mersinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliği yaptığı; 40 yaşında İnönü Üniversitesi Darende İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Ana Bilim Dalında araştırma görevlisi olarak akademik hayatına başladığı; 42 yaşında din psikolojisi alanında yüksek lisansını bitirerek din psikolojisi bilim uzmanı olduğu; 53 yaşında aynı bilim dalında 'bilim doktoru' olduğu; 40 yaşında araştırma görevlisi olarak başladığı İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Ana Bilim Dalında 55 yaşında 'yardımcı doçent' unvanını aldığı; 2018 yılındaki unvan değişikliği sebebiyle aynı üniversitede emekli olduğu 67 yaşına kadar Dr. Öğr. Üyesi olarak çalışmaya devam ettiği; adı geçen bu üniversitede öğretim üyesi olarak çalışırken 67 yaşında akademisyen yaş sınırlamasından emekli olduğu (2022), dolayısıyla toplamda 27 yıl bu üniversitede akademisyenlik yaptığı;

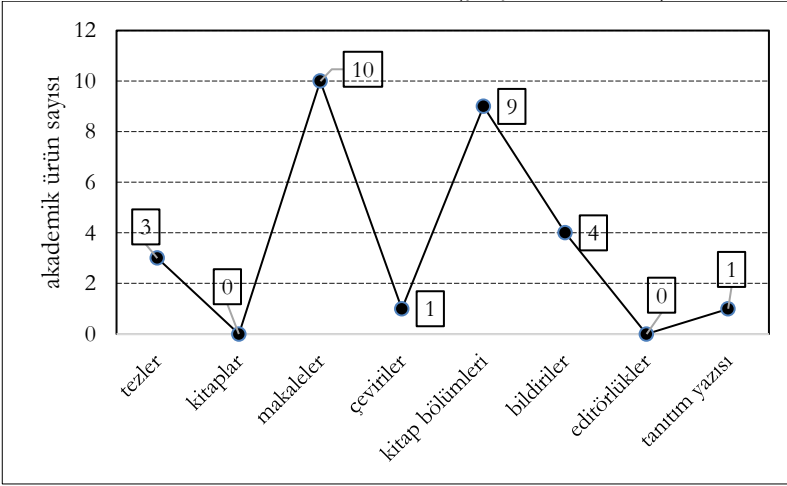
(ii)-*Özel ilgi alanları*: (i) dinsel tutumlar, (ii) dindarlık ve ekonomik kalkınma, (iii) müzik terapi ve dindarlık, (iv) milli/dini kişilik tiyolojileri, (v) dindarlık ve trafik, (vi) din ve yorum, (vii) din ve güven, (viii) din ve yaratıcı düşünce, (ix) dindarlık ve üretim' gibi özel ilgi alanları (n=9) olduğu;

(iii)-*Türk din psikolojisi tarihindeki bağlamsal konumu*: Din psikolojisinin tanınması sürecini kapsayan ilk dönemdeki [1949-1979] Türk din psikolojisi kurucularının yetiştirdikleri çekirdek kadro araştırmacılardan oluşan ikinci nesil din psikologların yer aldığı orijinal literatürün anlaşılması sürecini kapsayan ikinci dönem [1980-1999] ile literatüre yerel katkıların başlaması sürecini kapsayan üçüncü dönem [2000-2013] arasındaki geçiş sürecinde bir din psikoloğu olarak değerlendirilebileceği;

(iv)-*Akademik çalışmaları/eserleri*: Arslan'ın akademik çalışmalarına bakıldığında ise (a)-*tezleri*: (1981-2008)-Lisans tezinin yanı sıra yüksek lisans ve doktora tezlerine (n=3) sahip olduğu; (b)-*kitaplar*: (1995-2022)-Din psikolojisi alanında hiç basılmış kitabı bulunmadığı; (c)-*makaleleri*: (2009-2017)-Ulusal akademik hakemli dergilerde bilimsel makalelerinin (n=10) yayımlandığı; (d)-*çevirileri*: (1995-2017)-Akademik dergide yayınlanmış 1 adet ortak yazarlı çeviri makalesinin (n=1) olduğu; (e)-*kitap bölümleri*: (2016-2021)-Ulusal ve uluslararası kitaplarda yer alan çeşitli kitap bölümlerinin (n=9) yayımlandığı; (f)-*bildirileri*: (2012-2018)-Çeşitli ulusal ve uluslararası sempozyum ve kongrelerde bildiriler (n=4) sunduğu; (g)-*editörlükleri*: (1995-2022)-Alanla ilgili hiç edisyon kitaplara editörlük yapmadığı; (h)-*kitap tanıtım yazıları*: (1995-2009)- hakemli dergide yayımlanmış bir adet kitap tanıtım yazısının (n=1) olduğu; (i)-*projeleri & patentleri*: (2011-2017) Tüm bunların yanı sıra sınırlı sayıda alan dışı teknik kapsamlı projesi (n=2) ve patenti (n=2) olduğu saptanmıştır (bkz. Grafik-1). Toplam olarak azımsanmayacak düzeyde (n=28) bilimsel çalışmaları / eserleri bulunan Arslan'ın akademik ürün çeşitliliğine göre bakıldığında ise en fazla makalesinin (n=10) olduğu, bunu da sırasıyla kitap bölümlerinin (n=9) ve bildirilerinin (n=4) izlediği görülmüştür.

Grafik-1:

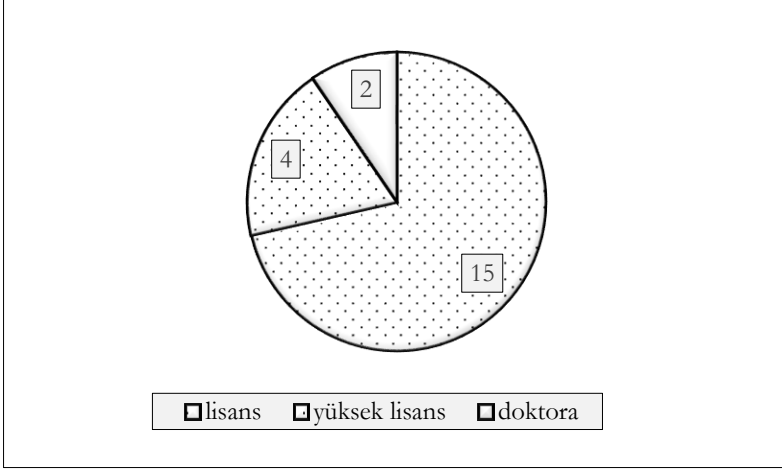
Arslan'ın akademik ürünleri-(çalışmalar/eserler)

(v)- *Lisans ve lisansüstü dersleri*: Arslan'ın öğretim üyeliği boyunca verdiği derslere bakıldığında da (a)- *lisans dersleri*: Lisans düzeyinde uzmanlık alanı başta olmak üzere ilgili yan alanları da kapsayan derslerin yanı sıra pedagojik formasyon paketinde yer alan bazı dersleri (n=15) de verdiği; (b)- *(lisansüstü) -yüksek lisans ve doktora dersleri*: Lisansüstü düzeyde verdiği derslere bakıldığında yüksek lisans ve doktora düzeyinde çeşitli

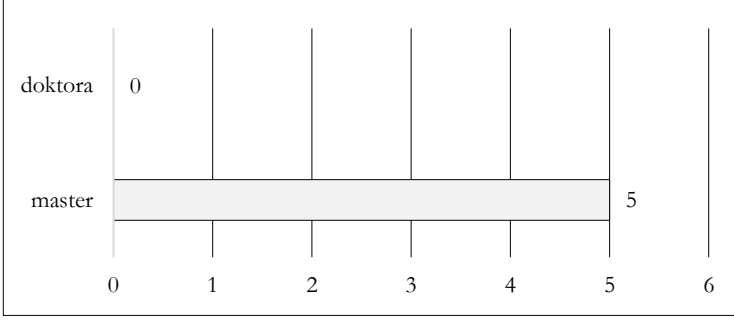
içeriklere sahip alan dersleri (n=6) verdiği saptanmıştır (bkz. Grafik-2). Dolayısıyla elde edilen bu nitel ve nicel verilere göre hem lisans hem de lisansüstü düzeyde (n=21) dersler veren Arslan'ın akademik ürün çeşitliliğine göre bakıldığında en çok lisans düzeyinde alan ve alan dışı (n=15) dersleri verdiği, bunu yüksek lisans düzeyindeki (n=4) alan derslerinin takip ettiği saptanmıştır.

Grafik-2:
Arslan'ın akademik ürünleri-(dersler)

(vi)-*Yönettiği lisansüstü tezleri*: Son olarak Arslan'ın öğretim üyeliği boyunca yönettiği lisansüstü tezlere bakıldığında ise sınırlı sayıda yüksek lisans (n=5; 2019-2022) tezi yönettiği ancak hiç doktora tezi yönetmediği saptanmıştır (bkz. Grafik-3). Elde edilen bu resmi kayıtlara göre sadece yüksek lisans düzeyinde (n=5) tezler yöneten Arslan'ın ilk yüksek lisans tez öğrencilerinin Yunus Kaba ve Yasemin Cengiz Çamlı (2019), son yüksek lisans tez öğrencisinin ise Beyhan Alan (2022) olduğu; bunun yanı sıra hiç doktora tez öğrencisi olmadığı; dolayısıyla akademik ürün çeşitliliğine göre bakıldığında sadece yüksek lisans tezleri (n=5) yönettiği tespit edilmiştir.

Grafik-3:
Arslan'ın akademik ürünleri (Yönettiği tezler)

Öte yandan bu makalede, Arslan'ın Türk din psikolojisi çalışmaları üzerine kişisel düşüncelerini içeren röportaj kayıtlarına da yer verilmiştir. Bu kapsamda araştırmacı tarafından röportaj soruları ve cevapları, “(i) özel ve akademik yaşam (n=22), (ii) Türk din psikolojisinin güncel durumu ve sorunları (n=21), (iii) Türk din psikolojisinin geleceği (n=3); (iv) yeni nesil din psikologlarına öneriler (n=4)” başlıklı alt temalara göre düzenlenerek verilmiştir. Bu araştırmada kullanılan röportaj sorularına (n=50) verilen cevaplar incelendiğinde alana ilişkin önemli öznel analizler yapıldığı tespit edilmiştir (röportaj soruları için bkz. Ek-2).

Din psikolojisi bilim dalında bir alan aktörü olarak akademisyen din psikoloğu Hasan Arslan üzerine biyografik içerikli elde edilen verilerin yer aldığı bu makalede son olarak, Türk din psikolojisi alanında uzun yıllar akademik çalışmalar yaparak emekli olan akademisyen din psikologlarının hayatlarını ve bilimsel çalışmalarını konu edinen biyografik çalışmaların yapılması önerilebilir. Bu türden biyografik çalışmalar geleneğinde en anlamlı olanı ise üzerinde çalışılacak emekli akademisyen din psikoloğunun, kendi öğrencilerinden birisi tarafından yapılmasıdır.

Kaynaklar

Alkan, E. (2010). Prof. Dr. Mustafa Tahralı: Biyografik ve bibliyografik bir değini. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 25, 9-19.

Armaner, N. (1980). *Din psikolojisine giriş-I*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Arslan, H. (1997). *Çıracak ve kalfalarda dini inanç ve davranışlar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arslan, H. (2008). *Ekonomik kalkınmada dinsel tutum ve davranışların çift yönlü rolü*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arslan, H. (2017). Bir Türk kurumu olan ahilik ve şahsiyet (kişilik) gelişimi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 30, 145-163.

Arslan, H. (2021). Ekonomik kalkınma ve dini yaşam üzerine bir değerlendirme. [içinde] *İlahiyat Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler* (ss. 155-175). Ed. F. Rençber & S. Uzundağ & M. Ergün. İstanbul: Gece Kitaplığı Yayınevi.

Belzen, J. (2007). Din psikolojisinde tarihsel-kültürel yaklaşım: Disiplinlerarası araştırmalar için bakış açıları. (çev. A. Ayten). *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33 (2), 221-240.

Çapçioğlu, İ. & Ayten, A. (2013). Sunuş. [içinde] *Din ve Maneviyat Psikolojisi: Temel Yaklaşımlar Ve İlgili Alanları*. (ss. 9-10). Ed. R. F. Paloutzian & C. L. Park. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Durmuş, A. (2003). Türk din eğitiminde öncü bir isim: Beyza Bilgin. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), 145-167.

Egemen, B. Z. (1952). *Din psikolojisi: Saba, kaynak ve metot üzerine bir deneme*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Güven, İ. F. & Güven, M. (2021). *Türkiye’de din psikolojisinin son 20 yıl*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

Güvercin, G. (2015). Biyografik araştırmalar ve biyografik anlatı görüşmesi. [içinde] *Nitel Araştırma: Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımlar*. (ss. 172-184). Ed. F. N. Seggie & Y. Bayyurt. Ankara: Anı Yayıncılık.

Hall, G. S. (1904). *Adolescence: Its psychology and its relations to physiology, anthropology, sociology, sex, crime, religion, and education*. New York: D. Appleton & Co.

Hearnshaw, L. S. (1964). *A short history of British psychology: 1840–1940*. New York: Barnes and Noble, Inc.

Holm, N. G. (2001). Din psikolojisi ve tarihçesi. (çev. A. Bahadır). *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12, 71-78.

<https://www.inonu.edu.tr> (Erişim: Ekim 2022).

James, W. (1902/2003). *The varieties of religious experience: A study in human nature*. London: Routledge.

Jeeves, M. A. (2010). Din psikolojisi. (çev. A. Albayrak). *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(2), 275-286.

Karakütük, K. (2001). *Öğretim üyesi ve bilim insanı yetiştirme: Lisansüstü öğretimin planlaması*. (2. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar-ülkeler-teknikler*. (31. baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

Koç, M. (2010). Türk din psikologları (1949-2010) üzerine biyografik bir araştırma—I. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33, 187-210.

Koç, M. (2011a). Türk din psikologları (1949-2010) üzerine biyografik bir araştırma—II. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35, 227-246.

Koç, M. (2011b). Türk din psikologları (1949-2010) üzerine biyografik bir araştırma—III. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36, 265-285.

Koç, M. (2012). Psychology of religion in Turkey (1949–2012): An overview. *Archive for the Psychology of Religion (Special Issue: Psychology of Religion in Turkey)*, 34 (3), 327-340.

Koç, M. (2015). Türkiye’de din psikolojisi çalışmaları (1949–2013) üzerine genel bir bakış. *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 301-330.

Koç, M. (2018a). Türk din psikolojisinde öncü bir isim: Neda Armaner üzerine biyografik bir araştırma. *Bilimnâme Dergisi*, 36 (2), 213-259.

Koç, M. (2018b). Türk din psikolojisinde öncü bir isim: Hayati Hökeleli üzerine biyografik bir araştırma. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14, 65-126.

Koç, M. (2020). Türk din psikolojisinde akademisyen bir din psikoloğu: Abdülkadir Etöz üzerine biyografik bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 1, 13-74.

Koç, M. (2021a). Türk din psikolojisinde akademisyen bir din psikoloğu: Habil Şentürk üzerine biyografik bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 3, 161-221.

Koç, M. (2021b). Türk din psikolojisinin kurucusu: Bedi Ziya Egemen üzerine biyografik bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 4, 155-209.

Koç, M. (2022). Türk din psikolojisinde öncü bir isim: Hüseyin Peker üzerine biyografik bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 5, 169-231.

Leuba, J. H. (1925). *The psychology of religious mysticism*. New York: Harcourt, Brace and Co.

Ok, Ü. (2006). Türkiye’de din psikolojisi: Neredeyiz ve nereye gidebiliriz? *İslami Araştırmalar Dergisi*, 19 (3), 441-456.

Parsons, W. B. (2013). Psikoloji: Din psikolojisi. (çev. M. Ulu). *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13 (1), 235 -255.

Pratt, J. B. (1920/2006). *The religious consciousness*. New York: Cosimo, Inc.

Roberts, B. (2002). *Biographical research*. London: Open University Press.

Rosenthal, G. (2004). Biographical research. [içinde] *Qualitative Research Practice*. (ss. 48-64). Ed. C. Seale, G. Gobo, J. F. Gubrium, & D. Silverman. London: Sage.

Starbuck, (1899). *The psychology of religion: An empirical study of the growth of religious consciousness*. New York: Scribner.

Turan, Y. (2020). *Din psikolojisi: Güncel durum analizi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Ulusal Tez Merkezi. (2022). <https://tez.yok.gov.tr>. (Erişim: Ekim 2022).

Varış, F. (1973). *Türkiye'de lisansüstü eğitim: Sosyal bilimler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

Vergote, A. (1997). *Religion, belief and unbelief: A psychological study*. Amsterdam: Leuven University Press.

Ekler:

**Ek-1:
Fotoğrafları**

2020
(65 yaşında)

2014
İnönü Üniversitesi mezuniyet töreni

2014

İnönü Üniversitesinde konferans sonrası

2015

İlahiyat fakültesi önünde çevre ve din dersinden bir uygulama

2015

Malatya Yeni Cami içinde çevre ve din dersinden bir uygulama

2016

İnönü Üniversitesi bisiklet topluluğuyla bisiklet turu

2017

İlahiyat Fakültesi mezunlarıyla

2019

Eski Bakanlardan Mustafa Tınaztitz ile Yaratıcı Düşünce Topluluğunun konferansı

Ek-2: Röportaj soruları

* Röportaj – [Mülakat] –

“*Araştırmacı*: Kıymetli hocam, uzun yıllar süren akademik çalışma hayatınızı tamamlayarak yakın bir zamanda emekli oldunuz. Bu sebeple eğer izin verirseniz sizinle (i) özel ve akademik yaşamınız, (ii) Türk din psikolojisinin güncel durumu ve sorunları, (iii) Türk din psikolojisinin geleceği ve (iv) yeni nesil din psikologlarına öneriler” şeklinde düzenlenmiş tema başlıklarında bir röportaj yapmak istiyorum.”

[i]– *Özel ve akademik yaşam*:

1. Kıymetli hocam, isterseniz öncelikle kişisel yaşamınızdan başlayalım. Kısaca kendinizi tanıtabilir misiniz? Yani nasıl bir çocukluk ve gençlik döneminiz oldu? Çocukken ve gençken yaşama ilişkin hayalleriniz ve hedefleriniz nelerdi?

2. Yaşam felsefenizi birkaç cümleyle nasıl betimleyebilirsiniz?

3. Hobileriniz nelerdir?

4. Kendinizi nasıl bir eş, baba ve dede olarak görüyorsunuz?

5. Eleştiriye açık mısınızdır? Yani meslektaşlarınız sizi eleştirirler miydi? Sizin bu eleştirilere tepkileriniz nasıl olurdu?

6. Yaşamınızda dönüm noktası olarak nitelendirebileceğiniz bir olay var mı? Varsa nedir?

7. Akademisyen olmasaydınız başka ne iş yapmak isterdiniz?

8. Akademik yaşamınız boyunca unutamadığınız ve sizi etkileyen bir anınız/hatıranız varsa bizimle paylaşabilir misiniz?

9. Bir akademisyen olarak din psikolojisi alanında çalışmamış olsaydınız başka hangi alanda akademik kariyer yapmak isterdiniz?

10. Akademik kariyer planlamanızda neden din psikolojisi alanını seçtiniz? Genel ve özel sebepleri var mı? Varsa nelerdir?

11. Din psikolojisi alanındaki akademik çalışmalarınıza nasıl başladınız? Yani akademik kariyeriniz hangi aşamalardan geçerek sonuçlandı? Lisans ve lisansüstü (master ve doktora) eğitiminizi nerelerde ve nasıl yaptınız?

12. Sizin din psikolojisi alanında yetiştiğiniz dönemde üzerinizde emeği olan hocalarınız kimlerdir? Yani kimler ve hangi sebeple akademik yaşamınızda yer aldılar ve çalışmalarınıza yön verdiler?

13. Akademik çalışmalarınıza bakıldığında ağırlıklı olarak hangi alt alanlarda araştırmalarınızı yürüttünüz? Akademik kariyeriniz süresince din psikolojisi alanındaki bilimsel çalışma konularınızı nasıl belirlediniz? Veya hangi konular üzerinde çalışacağınıza nasıl karar verdiniz?

14. Bilimsel kitap, makale, bildiri gibi akademik ürünlerinizden en çok beğendiğiniz ve başyapıtım diyebileceğiniz bir eser/çalışma var mı? Varsa hangisidir?

15. Şu anda geriye dönüp baktığınızda akademiada akademisyen olarak öğretim üyeliği yapan kaç master ve/veya doktora öğrenciniz vardır? Lisansüstü yetiştirdiğiniz öğrenci sayısında hedeflediğiniz sayıya ulaşabildiniz mi? Bu bağlamda “hocaların hocası” olmak nasıl bir duygudur?

16. Sayın hocam, Türk din psikolojisi çalışmalarına uzun yıllar emek veren akademisyen bir din psikoloğu olarak yanlış anlaşıldığınızı düşündüğünüz bir konu oldu mu? Nasıl ve Niçin?

17. Türk din psikolojisi çalışmalarında son bir kaç yıl içinde okuduğunuz, takdir ettiğiniz, takibe değer bulduğunuz kişiler, kitaplar ve konular var mı? Varsa nelerdir?

18. Benim bir düşüncem var hocam. Emekliliğe yakın olan veya emekli olan din psikoloğu hocalarımızın o döneme kadar yayınladığı makalelerini yeniden elden geçirerek iki kapak arasında çeşitli başlıklarla kitap formatında yayınlamalarının akademik bir ödev/görev olduğu kanısında'yım. Bu türden çalışmaların, o akademisyen için bir anlamda akademik ürün koleksiyonu değeri taşıyabileceği de söylenebilir. Bu konuda neler söylemek istersiniz?

19. Sayın hocam, ne zaman emekli oldunuz? Akademiada asistanlığınızdan emekliliğinize kadar toplam kaç yıl çalıştınız?

20. Değerli hocam, 27 yıllık akademik çalışma yaşamınızda evdeki hesabı çarşıya uydurabildiniz mi? Yani kurumsal anlamda üniversite çatısı altında akademik çalışma yaşamınız boyunca akademik çalışma planlarınız kapsamındaki tüm projelerinizi gerçekleştirebildiniz mi? Bu bağlamda yaptıklarınız veya yapamadıklarınız hakkında neler söylemek istersiniz?

21. Emeklilik sonrası akademik planlarınız dışındaki hayalleriniz nelerdir?

22. Akademisyenin emeklisi olmaz derler. Emeklilik döneminde gerçekleştirmeyi düşündüğünüz akademik çalışma planlarınız var mı? Varsa nelerdir?

“*Araştırmacı*: Benim açımdan yaptığımız röportaj oldukça keyifli geçiyor. Umarım sizin için de öyledir. O halde kaldığımız yerden devam ediyoruz.”

[ii] – *Türk din psikolojisinin güncel durumu ve sorunları*:

23. Türkiye’deki ilk din psikolojisi çalışmasını hangi yıl ve hangi araştırmayla başlatıyorsunuz? Niçin?

24. Başlangıcından (1952) bugüne (2022) Türkiye'deki din psikolojisi çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Yani din psikolojisi Türkiye'de nasıl tanındı ve bugünlere geldi?

25. Batı orijinli bir bilim dalı olarak Amerika ve Avrupa'daki din psikolojisinin tarihsel gelişimiyle ilgili son dönem çalışmalarındaki kurumsal yapılanmada ve akademik ürün başlıklarında 'din'den 'maneviyat'a geçişi ve/veya her iki kavramı ayrı ayrı kullanmayı da dikkate alarak neler söylemek istersiniz?

26. Dünyadaki din psikolojisi ile Türkiye'deki din psikolojisi çalışmalarını nicelik ve nitelik açısından karşılaştırdığınızda neler söylemek istersiniz?

27. Size göre Türk din psikolojisinin güncel sorunları nelerdir?

28. Türkiye'de yapılan din psikolojisi çalışmalarına bakıldığında bazı din psikologlarının sadece teorik çalışmalar yürüttükleri, bazılarının ise sadece ampirik çalıştığı görülüyor. Yani sizce bir din psikoloğunun bilimsel çalışmalarındaki akademik ürün çeşitliliği bağlamında teorik ve ampirik çalışmaların yeri ve ağırlığı nasıl olmalıdır? Niçin?

29. Peki hocam. YÖK ve Milli Eğitim Bakanlığı, din psikolojisi alanında yurtdışına yüksek lisans ve doktora yapmak üzere yıllardır birçok öğrenci gönderdi. Sonra bunların önemli bir kısmı Türkiye'ye döndüler. Yurtdışında din psikolojisi master ve doktora yapıp gelenlerin sonraki dönemlerinde Türkiye'deki çalışmalarıyla ilgili düşünceleriniz nelerdir? Bu meslektaşlarımızın Türkiye'deki akademik üretim durumu nedir?

30. Size göre Türk din psikolojisi çalışmalarının artık kurumsal bir kimlik kazanma zamanı gelmedi mi? Bu bağlamda 12 Ağustos 2014 tarihinde kurulan Din Psikolojisi Derneği'nin şu andaki durumu ve çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

31. Her yıl düzenlenen din psikolojisi ana bilim dalları koordinasyon toplantılarının içeriği ve organizasyonu hakkında neler söylemek istersiniz? Benim düşünceme göre şemsiye organizatör Din Psikolojisi Derneği olmalı ve her yıl bir ilahiyat fakültesiyle birlikte organize yapılmalıdır. Bu konudaki düşünceniz nedir?

32. Din sosyolojisi için yapılan 'genel din sosyolojisi' ve 'özel din sosyolojileri'ne dayalı dikotomik ayrımın bir benzeri de 'genel din psikolojisi' ve 'özel din psikolojileri' şeklinde din psikolojisi için yapılabilir mi? Nasıl?

33. Bir önceki soruyla bağlantılı olarak Türk din psikolojisi çalışmalarında 'İslam psikolojisi' olması gerektiği yerde midir? Bu bağlamda İslam psikolojisiyle ilgili neler yapılabilir?

34. Şu anda din psikolojisi alanında Türkiye’de yürütülen lisansüstü master ve doktora tezlerinin kalitelerini nasıl buluyorsunuz? Geçmişten bugüne araştırmalardaki kalite giderek yükseliyor mu yoksa düşüyor mu? Niçin?

35. Türkiye’de yapılan dindarlık ölçme çalışmaları konusunda yerli ölçek denemelerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Yeterli mi? Niçin? Neler yapılabilir?

36. Türkiye’de din psikologları genellikle teoloji lisanslı oluyor. Bazen psikoloji ve/veya pdr lisanslı din psikologları da yetişiyor. Alan uzmanlığı bağlamında aralarındaki yeterlilik düzeylerinin farklılığı konusunda neler söylemek istersiniz?

37. Türkiye’deki din psikolojisi çalışmalarında cinsiyet faktörü göz önüne alındığında, bu alanda çalışan bayanlar mı yoksa erkekler mi daha fazladır? Niçin?

38. Değerli hocam, Türk din psikolojisi çalışmalarında uzun yıllar nicel araştırmalar yapıldı. Bizim kuşak ve bizden önceki kuşaklar, hep bu metodolojiyle yetiştik. Fakat son dönem Türk din psikolojisi araştırmalarında nicel desenden nitel desene doğru belirgin bir yönelim var. Bu metodolojik paradigma değişimini nasıl yorumluyorsunuz?

39. Ayrıca din psikologları akademik çalışmalarında teorik ve ampirik çalışma dengesini nasıl kurmalıdırlar? Hiç ampirik çalışma yapmayan din psikoloğu meslektaşlarımız olduğu gibi hiç teorik çalışma yapmayan din psikologlarımız da var. Bu konudaki dengeyi nasıl sağlamak gerekiyor?

40. Sayın hocam, din psikoloğu Ok’un (2006) değerlendirmesine göre; Türkiye’de din psikolojisi alanında yapılan çalışmalarda, bu ülkenin kültürüne özgü ya da bu kültürde yapılan ampirik çalışmalardan yola çıkarak geliştirilmiş veya yaygınlık kazanmış bir psikoloji ekolünün ya da kuramının varlığından söz etmek henüz erken gözükmektedir. Çalışmalar daha çok Kuzey Amerika ve Batı Avrupa (Hristiyan) geleneğinde geliştirilenlerin İslami ortamdaki bir tekrarı, test edilmesi ya da onlara yapılan katkılardan ibaret olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda Türk din psikolojisi çalışmalarındaki ‘ekolleşme’ ve Türkiye’deki ekolleşmeyle ilişkili ‘hoca’ faktörü konusunda neler söylemek istersiniz?

41. Bu dönemde (2010 yılından bu yana) yeni ilahiyat fakültelerine bağlı olarak açılan din psikolojisi bilim dalındaki lisansüstü programlarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Yeni açılan bu programlar, din psikolojisi alanında kaliteli bir lisansüstü eğitim için nelere dikkat etmelidirler?

42. Son dönemde giderek yıldızı parlayan din psikolojisinin klinik saha uygulaması olarak da konumlandırılabilir olan manevi danışmanlık ve rehberlik –(mdr) alanıyla ilgili düşünceleriniz nelerdir? Bu bağlamda alanın Türkiye’deki geleceğini nasıl görüyorsunuz?

43. Bir önceki soruyla bağlantılı olarak Türkiye’de hızla manevi danışmanlık ve rehberlik alanında tezli ve tezsiz yüksek lisans programları açılmaktadır. Sanki din eğitimcileri de bu alanda var olmak istemektedirler. Özel alan yeterliliği bağlamında bu alanda nasıl bir akademik eğitim verilmelidir? Din eğitimcilerinin bu alandaki yeri ne olmalıdır?

“*Araştırmacı:* Benim açımdan yaptığımız röportaj oldukça keyifli geçiyor. Umarım sizin için de öyledir. O halde kaldığımız yerden devam ediyoruz.”

[iii] –*Türk din psikolojisinin geleceği:*

44. Değerli hocam, geleceğe bir projeksiyon tutmak gerekirse Türk din psikolojisinin bu aşamadan sonra gideceği ve gitmesi gerektiği yön neresi olmalıdır? Niçin?

45. Size göre gelecekteki Türk din psikolojisi çalışmalarında hangi alanlarda öncelikli konular çalışılmalıdır? Niçin?

46. 2014 yılında kurulan Din Psikolojisi Derneği’nin Türk din psikolojisi çalışmaları için gelecek vizyonu ve misyonu ne olmalıdır?

“*Araştırmacı:* Benim açımdan yaptığımız röportaj oldukça keyifli geçiyor. Umarım sizin için de öyledir. O halde kaldığımız yerden devam ediyoruz.”

[iv] – Yeni nesil din psikologlarına öneriler:

47. Size göre din psikolojisi alanında uzmanlık yapacak öğrencilerin ne gibi özelliklere ve donanıma sahip olması gerekir? Niçin?

48. Türk din psikolojisi araştırmalarında atölye çalışmaları tarzındaki akademik ürünlerin oranının oldukça az olduğunu görüyoruz. Bundan sonraki süreçte atölye çalışmalarının artması için yeni nesil din psikologlarına önerileriniz nelerdir?

49. Peki, hocam din psikolojisi alanında çalışmaya yeni başlayan genç kuşak akademisyen din psikologlarına veya çalışmayı düşünen potansiyel araştırmacılara önerileriniz nelerdir?

50. Sayın hocam son olarak Türk din psikolojisi çalışmaları üzerine kişisel düşüncelerinize yer verdiğimiz bu röportajla ilgili düşünceleriniz nelerdir?

“*Araştırmacı:* Saygıdeğer hocam, röportajımıza katılma zahmetinde bulunduğunuz için şahsım ve tüm din psikoloğu meslektaşlarım adına size çok teşekkür eder, emeklilik yaşamınızda sağlık ve mutluluklar dilerim.”

Ek-3:
Kitap Bölümleri – (İlk sayfaları)

**TRAFİKTE DİNİ TUTUM VE DAVRANIŞLARIN
ROLÜ**

Yrd. Doç. Dr. Hasan ARSLAN

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
hasan.arslan@inonu.edu.tr

İnsan, hayvan ve taşıtların yollardaki hareketlerine trafik adı verilmektedir. Ulaşım, karayolu, demiryolu, denizyolu, hava yolu hatta uzay yolu olarak çeşitlendirilebilmektedir. Çağımızda trafik problemleri nüfus artışı, kalkınma tercihleri, sanayileşme, teknolojik gelişmeler, modernleşme, küreselleşme vb. dolayısıyla giderek artmaktadır. Bu süreçte insan unsurunun belirleyici rol oynadığı ve trafik problemlerinin sorumlusunun, büyük oranda, insan olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla trafik problemlerinin önlenmesi veya azaltılabilmesi için tutum ve davranışların önemi ortaya çıkmaktadır.

Bireyin herhangi bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını istikrarlı olarak belirleme eğilimi olarak tanımlanan tutumlar (Krech-Crutchfield-Ballachey, 1970: 298, 332, 354; Peker, 2008: 146) bilgi, duygu ve davranışsal öğelerden oluşur. Bir tutumun zihni unsuru bireyin psikolojik obje ile ilgili bilgileri ve inançları, duygu (affect) unsuru, bireyin o objeye olan duygusal yönüne işaret eder. Duygu (emossion) bireyin davranışa yönelmesini sağlar. İnsan hayatında önemli bir yeri olan din, mensuplarının tutum ve davranışlarını yönlendirir. Dinî tutum (Krech-Crutchfield-Ballachey, 1970: 332; Peker, 2008: 147), kişinin dinle ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını istikrarlı olarak belirleme tarzıdır.

Tutumların oluşmasında çevre şartlarının etkili olduğu bilinmektedir. Genelde, doğrudan deneyim, taklit, sosyal öğrenme, pekiştirme gibi yollarla tutumun bilgi unsuru oluşur (Peker, 2008: 147). Dolayısıyla edinilen bilgi

PROBLEMLİ BİR KAVRAM: YORUM (İSLAM'DA YORUM VE DİNİ HAYAT)

Yrd. Doç. Dr. Hasan ARSLAN

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı
hasan.arslan@inonu.edu.tr

Giriş

İnsan hayatında önemli bir yeri olan din, her zaman bir değer ifade eder. Bu nedenle din, mensuplarının tutum ve davranışlarını oluşturma, geliştirme ve yönlendirme güç ve enerjisine sahiptir. Bilgi, duygu ve davranış öğeleri tutumları oluşturur. İslam'ın bilgiye dayalı açıklamaları veya bireysel yorumlamaları dini tutum ve davranışları, kısaca dini hayatı belirlemektedir. İslam Dininin sadece ahiret hayatını değil aynı zamanda dünya hayatını da kapsadığı göz önünde bulundurulursa, din adına edinilen bilgi ve yorumlar da dini hayatın tamamında etkili olur. Burada üzerinde durulan konu İslam'ın değil, İslam'da yapılan yorumların sorunlu olduğuyla ilgilidir.

Kur'an-ı Kerim Müslüman'ın dini tutumunun bilgi kaynağını oluşturur. Açıkçası Kur'an-ı Kerim'in içerdiği ve kastettiği bilgilerin doğru bir şekilde öğrenilip buna göre davranışa geçilmesi dini hayatı belirlemektedir. Ancak bu süreçte İslam'ın bireysel yorumlarının da ilahi bilgi kaynağı olarak görülmesi önemli bir sorun oluşturmaktadır. Çünkü din adına yapılan bireysel yorumlar da bireyin dini hayatını yönlendirir. Amaç öncelikle yorum, hermeneutik, tefsir, beyan, fehmetmek, tevil dini tutum, dindarlık, dini hayat kavramlarının ne anlama geldiğini ortaya koymaktır. Yorum, hermeneutik, tefsir ve tevil ile ilgili bazı görüşleri, gerçekleştirilen anket ve mülakatları da ortaya koyarak İslam'da yorumun dini hayataetkisi üzerinde durulacaktır.

Kavramsal Çerçeve

"19. Yüzyıldan beri yorum, tin bilimlerinin veya beşeri bilimlerin özgül ve temel bir boyutu olarak değerlendirilmeye başlanmıştır" (Cevizci, 2000: 1025). "Yorum (İng. commentary; Fr. commentaire; Alm.kommentar). 1. Genel olarak, bir metni, bir haberi, motivasyonu, bilinmeyen veya anlaşılmayan bir eylemi, bir

BİREY VE TOPLUM ÜZERİNDEKİ TEZAHÜRLERİ AÇISINDAN İSLAM VE YORUM

Dr. Hasan ARSLAN

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Felsefe ve Dil Bilimleri/Din Psikolojisi
hasan.arslan@inonu.edu.tr

Giriş

Yorum kavramında, bir yazıyı, bir sözü, bir metni, bir yapıtı ya da bir olayı belli bir görüşe göre açıklama, değerlendirme, gizli veya hayalî olan bir şeyden anlam çıkarma vardır. Yorumlamak ise bir yazıyı, bir sözü, bir olayı yorum yaparak açıklamak, anlam vermek, tabir etmektir. Hermeneutik, daima bir başka 'dünya'ya ait bir anlam bağlamını o an içinde yaşanan dünyaya aktarma, çevirme etkinliği olmuştur. Ancak, idealist hermeneutiğin psikolojik temeli problemlili görünmektedir. Dolayısıyla bir metnin anlamı gerçekten de 'yazarın kastettiği anlam' mıdır? Sorusunu gündeme getirir.

Dinin insan hayatında önemli bir yeri vardır ve din, insanoğlu için her zaman bir değer ifade eder. Bu nedenle din, mensuplarının tutum ve davranışlarını oluşturma, geliştirme ve yönlendirme güç ve enerjisine sahiptir. İnsanın mensup olduğu diniyle ilgili bildikleri dini tutum ve dindarlığının bilgi unsurunu oluşturmaktadır. Nitekim İslam dini ile ilgili bilgiler genel olarak bireyin tutum ve davranışlarına özel olarak dini tutum ve davranışlarına kaynaklık eder. Ancak İslam dini ile ilgili yapılan yorumlamalar da bireyin dini tutum ve davranışlarına kaynaklık etmektedir.

Kur'an'ın amacı insana yol göstermektir. Bunu yaparken insanın anlayacağı şekilde ona seslenmesi ve hitap etmesi, amacının gerektirdiği bir ilkedir, yoksa amaçlanan tebliğ yapılamaz. Kur'an tebliğ kavramını kullanır; tebliğde ise iletişim söz konusudur. Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamberin hadis ve sünnetleri Müslüman'ın davranışlarına kaynaklık eden dini tutumunun birincil bilgi kaynaklarını

I - İNSAN OLARAK İMAM-I A'ZAM EBÛ HANİFE

DR. ÖĞR. ÜYE. HASAN ARSLAN

GİRİŞ

Dünya tarihinde bazı önemli şahsiyetler vardır ki, yaşarken de, öldükten sonra da etkilerini sürdürürler. Bu önemli şahsiyetlere mevta-ı müteharrike (hareket eden ölü) adı verilir. İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin yaşantısı, görüşleri ve ona isnat edilen menkıbeler birey ve topluları geçmişte derinden etkilemiş, günümüzde de etkilemeye devam etmektedir. İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe 1251 yıl önce (699-767) vefat ettiği halde her zaman sevgi ve saygı duyulan, tarihin en önemli şahsiyetlerinden biri olmuştur. Amaç, insan olarak İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe'yi, belli ölçüde, tanıtmaya çalışmaktır. Bu çalışmamızda da hocalarımız İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin biyografisini yazacaklar. Ancak, onun, insan olarak nasıl bir kişiliği olduğunu gösterebilmek için bizim de, özetle de olsa, İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin hayatı hakkında bilgi vermememiz gerekecektir. Bu sebeple İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin hayatı ile başlamak en uygunu olacaktır.

1. İMAM-I A'ZAM EBÛ HANİFENİN HAYATI

İslam alimi İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin esas adı **Nu'man** (M. 699-767; H. 80-150) dir. **İmam-ı A'zam** ve **Ebû Hanîfe** ona uygun görülen lakaplardır. **İmamı A'zam en büyük imam** demektir. Hanife denmesi ise, onun, Iraklılar arasında hanife denilen bir tür **divit** veya **yazı hokkasını** devamlı yanında taşıması ve hanif kelimesinin sözlük anlamından hareketle haktan ve istikametten ayrılmayan bir kimse olmasıyla izah edilmiştir. **İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe, ilmin babası** anlamına da gelmektedir. İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin babasının adı **Sabit**, dedesi hür bir kişi olan **Zevta (Zûta)**'dir. Hocasının ve oğlunun adı ise **Hammad**'tır.

II - İMAM-I A'ZAM EBÛ HANİFE DÜŞÜNCESİNİN YANSIMALARI

DR. ÖĞR. ÜYE. HASAN ARSLAN

GİRİŞ

İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin yaşantısı, görüşleri ve ona isnat edilen menkıbeler, birey ve toplumlar tarafından örnek alınarak kendi tutum ve davranışlarına yansıtılmaya çalışılmıştır. Ebu Hanife'nin görüşleri, birey ve toplumları geçmişte derinden etkilemiş, günümüzde de etkilemeye devam etmektedir. İmam-ı Azam Ebu Hanife 1251 yıl önce vefat ettiği halde, etki gücü geçmişten günümüze halâ devam etmektedir. Amacımız İmam-ı Azam Ebu Hanife düşünce metodunun yansımalarını geçmişten günümüze karşılaştırma da yaparak ortaya koymak olacaktır. Amacın gerçekleştirilebilmesi için de öncelikle İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin kısaca hayatı, doğruluk, dürüstlük, şuur, iman, ahlâk, eğitim, öğretim anlayışı ile ilgili ön bilgi verilmesi uygun olacaktır.

1. EBU HANİFE VE YETİŞTİĞİ ORTAM

Ebu Hanife, toplumla iç içe yaşayan, zengin bir aileye mensuptu. Onun çocukluğu ve tüm hayatı şehirde geçmişti. Babasının iş yerinin Kûfe Mescidinin yakınında bulunması, o'nun hayatında önemli bir etki etmiştir. Zira Ebu Hanife çocukluğunda bu mescitte kurulan ders halkalarına bazen katılmıştır.

Ebü Hanife'nin yaşadığı Irak'ta Emevî döneminin sonu ve Abbasiler'in başlarında nüfus yapısı çok çeşitlilik gösteriyordu. Irak'ta o tarihlerde Araplarla beraber Türk, Fars, Rum, Hindli milletlere mensup insanlar da yaşıyordu. Haliyle bu yapıdaki ülkelerde toplumsal hadiseler çok karışıklık gösteriyordu. Çünkü muhtelif milletlerin yaşadıkları ülkelerde bin bir türlü problem ortaya çıkıyordu. Bu yapıdaki ülkelerde haliyle problemleri incelemek ve hüküm vermek için fakihin düşünce ufkunun geniş olması gerekiyordu.

III - İMAM AZAM EBU HANİFE'NİN TAVSİYELERİ

DR. ÖĞR. ÜYE. HASAN ARSLAN

(Bu bölümde Muhammed Ebu Zehra'nın Ebu Hanife kitabından yararlanılmıştır. İçeriği kitabın çeşitli bölümlerinde verildiği için İmam-ı Azam'ın Beş Eserinde yer alan 'El-Vasiyye'ye ayrıca yer verilmemiştir)

İmam-ı Azam **bilgiye, akla, düşünceye** önem verir, **aklı kullanmayı önerir, kişiye tercih yapma imkânı sunar, insanların yeni çözüm yolları ortaya koymalarına imkân sağlardı.** Ebu Hanife, özgün ve **hür düşünceye** önem veren bir kişi idi. Başkalarının etkisinde kalarak kendi esas görüşünü ortaya koymaktan çekinmezdi. Onun kişilik yapısında *uydunculuk* (komformizm) yoktu. Hocası Hammâd b. Süleyman'ın da fark ettiği gibi o, her meseleyi inceden inceye sorar, kendi akli yatmadan hiçbir fikri kabul etmezdi.

Hanefilik, **akli delillere, örf, kamu yararına, zaman ve ortam şartlarındaki değişikliklere açık, kişisel hak, özgürlük ve müsamahaya dayalı bir din** anlayışı ortaya koyuyordu. Ebu Hanife'ye göre Allah, yaratılıştan insana **aklı** vermek suretiyle sorumluluğu ona yüklemiştir. O'nun düşüncesinin özünde '**akıl**' yer alır. Dolayısıyla Ebu Hanife'nin din anlayışı **akla** dayanan bir din anlayışıdır, İslâmiyet, Ebu Hanife'nin gözünde bir **akıl** dinidir. **Ona göre ahlâkî vazifeleri belirleyen de akıldır.**

İmam-ı Azam'ın tenkide, eleştiriye, yenilikçi, yaratıcı düşünceye, bilgiye, akla, doğruluğa, dürüstlüğe açık, ahlak, adalet ve hakikat arayan, haksızlıklara karşı başkaldıran, özgün ve hür düşünceyi destekleyen bir şahsiyet yapısı vardı.

Ebû Hanife'nin talebesi Yusuf b. Halid Semsî'ye yapmış olduğu vasiyeti, onun düşüncelerinden birçoğunu yansıtan tavsiyeleri niteliğindedir. Ebû Hanife'nin talebeleri ve çevresine yapmış olduğu tavsiyeler, kendi düşünce ve görüşleri ile bizzat kendi tutum, davranış, mizaç, karakter ve şahsiyet özelliklerini yansıtmaktadır. Şimdi onlardan bazısına yer verilecektir.

BİREY VE TOPLUM AÇISINDAN GÜVEN VE DİNDARLIK

Dr. Öğrt. Üyesi Hasan ARSLAN

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi / hasan.arslan@inonu.edu.tr

Orcid: 0000-0001-5157-0650

Giriş

Güven duygusu günlük hayatın her alanında aranan bir olgu olarak, karşılıklı bireyler arasında ve toplumsal hayatın düzenlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Güven duygusu karşılıklı ilişkilerin devam ettirmesinde bir bel bağlama, sadık kalma, dayanma, söz verme ve sözünü yerine getirme davranışıdır. Bireyler arasında sürdürülen iyi ilişkiler sonucu ortaya çıkan güvenin yok olması, hayatı yaşanmaz hale getirir. Güvenin devamlı içtenlik, doğruluk, dürüstlük, özüne ve sözüne bağlılıkla beslenmesi ve korunması için itina gösterilmesi gerekir. Güven duygusu, başkalarına karşı olumlu olmak, başkalarının da bize karşı zarar veremeyeceğine inanmak ve ummaktır. İnsan güvendiği kişiyi tanıyor ve ondan zarar gelmeyeceğinden emin oluyor demektir.

Güven, her zaman, her yerde, herkesin devamlı aradığı ve beraberce paylaşmak istediği bir duygudur. Çünkü doktora, avukata, okula, lokantaya, kasaba, alış-verişe gittiğimizde güvence ararız. Görüldüğü gibi toplumsal bağların güçlenmesi ve sürdürülmesinde güven çok önemlidir. Ekonomide, sanayide, işletmelerde, ticarete, eğitimde, sağlıkta, politika, üretim ve tüketimde tarafların daima birbirlerine **güvenme** ihtiyacı vardır. Kısaca hayatın her alanında insanlar daima **güven** aramaktadırlar (Bonner, 2000: 219; Yavuz, 2003: 35-38; Arslan, 2008: 201).

İnsanların dış dünyayı tehlikeli bir alan olarak algılaması güven problemini gündeme getirmektedir. Dolayısıyla yaşadıkları yalnızlık dolayısıyla da psikolojik açıdan ciddi uyum problemleri yaşamaktadırlar

DİJİTALLEŞME, KÜRESELLEŞME, DİNDARLAŞMA

Dr. Öğr. Üyesi Hasan ARSLAN

Inönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi / hasan.arslan@inonu.edu.tr

Giriş

Dijitalleşme, bilgi işlem teknolojileri, günlük yaşam ve ekonomik aktivitenin pek çok alanında yer almaktadır. “Dijital teknolojinin getirdiği yenilikler, endüstri, ekonomi ve topluma nasıl uyarlanabilir? Dijital gelişmelerin yarattığı fırsatlar nasıl katma değere dönüşür? Gibi sorulara dijital ekonomi cevap aramaktadır. Sosyal medya okuryazarlığı, finansal okuryazarlık gibi konular bu alanda geliştirilecek projeler arasındadır” (BMBF, 2014; Kabaklarlı, 2016: 14).

Dijitalleşme veya sayısallaşma, ulaşılabilir bilgilerin ve var olan süreçler, dokümanlar, dosyalar vb. kaynakların bir bilgisayar tarafından okunabilecek şekilde dijital (sayısal) ortama aktarılması sürecine verilen addır. Bilgiler ve varlıkların dijital ortama aktarılmasıyla aslında süreçleri de dijital ortama alarak daha yenilikçi bir bakış açısıyla çalışmalar yapılabilmektedir. Dijitalleşme ile iş yapış biçimi önemli bir değişim ve gelişme uğruyor, süreçler daha sistematik bir şekilde ele alınabiliyor, iyileştiriyor, kurumsal hafıza oluşturulabiliyor ve tüm bu değerlere kolay bir şekilde ulaşılabilir.

Küreselleşme ile ‘insanların dünyada birbirleriyle siyasi, ekonomik, sosyal ve iletişim konularında yaklaşarak tek bir toplum olduğu’ görüşü vurgulanmaktadır. Teknolojideki ilerlemelerle dünyada yenilik, değişim ve gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Bu bağlamda insanlar hiç tanımadıkları, dünyanın herhangi bir yerinde yaşayanlarla her türlü iletişime geçebilmektedirler. Küreselleşme, ‘değer’ ifade eden her alana el atmakta başta

Bölüm 7

EKONOMİK KALKINMA VE DİNİ YAŞAM ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

Hasan ARSLAN¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi Hasan Arslan, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, hasan.arslan@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5157-0650

* Bu çalışma yazar tarafından Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2008 yılında Prof. Dr. Recep Yaparel danışmanlığında hazırlanan “Ekonomik Kalkınmada Dinsel Tutum ve Davranışların Çift Yönlü Rolü” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

MALATYALI İLİM VE FİKİR İNSANI,
DİLCİ, EDEBİYATÇI
PROF. DR. NECMETTİN HACİEMİNOĞLU¹

Hasan ARSLAN²

ÖZET

Darende'nin Aşudu (Günpınar) köyünden olan Necmettin Hacıeminoğlu, 1932 yılında doğdu. O, bir yaşında iken babasını kaybetti, çocukluğu Aşudu köyünde, Mevlit, Muhammediye, Ahmediye, Battal gazi Destanı, Siyer-i Nebi, Dede Korkut, Âşık Garib, Köroğlu, Sürmeli Bey, Kerem ile Aslı hikayeleri, Yunus Emre ilahileri dinleyerek geçti. İlkokulu Aşudu köyünde, ortaokulun ilk yılını Darende, kalan yıllarını Osmaniy'e, liseyi, Adana Erkek Lisesinde okudu 1954 yılında mezun oldu. O, aynı yıl İstanbul Çapa Yüksek Öğretmen Okuluna girdi, buradan mezun olduktan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne girdi ve bu bölümden 1959 yılında mezun oldu. Kısa bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra 1960 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Dili Kürsüsü'ne asistan olarak girdi. 1963 yılında tamamladığı Kutb'un Hüsvrev üşirin'i ve Dil Hususiyetleri adlı çalışması ile doktor, 1970 yılında tamamladığı "Türk Dilinde Edatlar" adlı çalışması ile doçent oldu. 1983'te İstanbul Üniversitesindeki görevinden ayrılan Hacıeminoğlu 1985 yılında Trakya Üniversitesinde göreve başlamış, burada Fen-Edebiyat Fakültesi bünyesinde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kurarak bu bölüm başkanlığını üstlenmiştir. 1987 yılında Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Yüksek Lisans ve Doktora programlarını başlatan Hacıeminoğlu, bitmek bilmeyen enerjisiyle ilmi çalışmalarına ağırlık vermiştir. *Türk Dilinde Yapı Bakımından Filler*, *Karahanlı Türkçesi Grameri* ve *Harezm Türkçesi Grameri* adlı üç önemli eseri bu dönem ürünlerindedir. O, 1994 yılında, tekrar, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ndeki görevine dönmüştür. Hacıeminoğlu 1996 yılında emekli olduktan sonra Ankara'ya yerleşti, 26 Haziran 1996 tarihinde vefat etti. Ruhu şâd olsun.

1 Bu tebliğ hazırlanırken Hacıeminoğlu'nun yazmış olduğu kitaplar, onu tanıyanların hatıraları ve Gazi Üniversitesi Türkiyat Uygulama ve Araştırma Merkezi, Gazi Türkiyat Dergisi Güz 2009 Sayı 5, 'Necmettin Hacıeminoğlu Dosyası'ndan yararlanılmıştır.

2 Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi Öğretim Üyesi, hasan.arslan@inonu.edu.tr

Ek-4:
Makaleleri – (İlk sayfaları)

Dini Araştırmalar, Mayıs-Ağustos 2009, Cilt: 12, s. 34, ss. 97-114.

Din Psikolojisi Açısından İnsanda Yaratıcı Düşünce

Hasan ARSLAN*

Abstract

Creative thinking with regard to religion psychology. Creative thinking is the process of developing new sentiments and ideas. The term 'creating' and its connotations are comfortably used in daily life. However, it is argued in this paper that the negative sense imputed to the terms of 'creating' and 'creative' as a way of expressing religious sensitiveness prevent people from attempting to create new and original things and to ameliorate the current ones. Although creative thinking requires a certain level of intelligence, a high level of intelligence does not always mean a high level of creativity. Creative thinking, which potentially exists in every healthy individual to a certain extent, is not a psychological disorder, nor is it unique to a privileged class. Put it differently, creative thinking should be seen as the common asset of all individuals in the society, not as the characteristic peculiar to a privileged class.

Key Words: Creativity, Newness, Creative Thinking, Individual, Religion.

Giriş

İnsan için yaratıcılık, alışılmışların üzerine çıkmak, daha otelere sıçramak, bilinenlerin sınırlarını parçalayarak bilinmeyene doğru bir adım atmak ve yeni düşünce ufukları açmaktır. Yaratıcılık var olan diğginceler arasında yeni ve orijinal bir ilişki kurmak ve gelenekçiliğe tutsak olmadan yeni bir yapı oluşturmaktır (Rıza, 2004: 43; Davies, 2007: 10).

Yaratıcı diğgince, gozlemler, bilgiler, deneyimler veya diğgincelerden yeni fikir ve anlayışlar iiretecek şekilde zihinsel fonksiyonların harekete geçirilmesidir (Spock, 2000: 5). Yaratıcı düşünce her yönüyle yeni düşünce ve fikirler geliştirme sürecidir. Burada zihinsel oluşum ve olguların

* Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi

Dinî Tutumların Oluşum, Gelişim ve Değişimi

Yrd. Doç. Dr. Hasan ARSLAN*

Atf / ©- Arslan, H. (2009). Dinî Tutumların Oluşum, Gelişim ve Değişimi, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1), 77-96.

Özet- *Tutumlar oldukça organize olmuş uzun süreli duygu, inanç ve davranış eğilimleridir. İnsan, tutumlarıyla beraber doğmaz. Onları sonradan edinir. Bireyin tutumları bir takım nedenlerle oluşur, gelişir ve değişir. Tutumların oluşum, gelişim ve değişim nedenlerini bilmek kişinin daha dikkatli bir tutum benimsemesi konusunda kendisine yardımcı olur. Genel tutumlarla ilgili olarak belirtilen hususlar dinî tutumlar için de geçerlidir. Makalede, dinî tutumların oluşum, gelişim ve değişiminde rol oynayan faktörler ele alınmaktadır.*

Anahtar sözcükler- Tutumlar, Dinî Tutumlar, Oluşum, Gelişim, Değişim.

Giriş

Günlük hayatımızda sıkça kullandığımız kavramlardan biri tutum sözcüğüdür. Bireylerin veya grupların inançlar, düşünceler, sosyal kurumlar, soyut ve somut kavramlar gibi çok değişik konular hakkında düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli biçimde belirleme tarzları vardır. İşte bireyin herhangi bir psikolojik obje ile alakalı düşünce, duygu ve davranışlarını istikrarlı olarak belirleme eğilimlerine *tutum* diyoruz (Smith, 1968: 458-467; akt.: Kağıtçıbaşı, 1999: 102). Bir eğilimin tutum olabilmesi için bireyin o eğilimi oldukça uzun bir süre sürdürmesi gerekmektedir. (Cüceloğlu, 1996: 521; İnceoğlu, 2000: 8-10).

Birtakım sosyal gruplar, sportif gruplar, sevilen-sevilmeyen şahsiyetler, ekonomi, kader ve tevekkül anlayışı, dürüstlük, yaratıcı düşünce, eğitim-öğretim, hür düşünce, fikir

* İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

DİNİ TUTUMLAR VE KALKINMA

Religious Attitudes and the Development

Dr.Hasan Arslan
İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
hasanarslan@inonu.edu.tr.

Özet: Her dinin kendine has öğretileri vardır. Dini bilgiler ve hükümler dini tutumların bilişsel öğelerini oluşturmaktadır. Dinin insan için var olduğu düşünülürse, dinin insanı ilgilendiren her konuyla ilgilenmesi tabiidir. İslâm dini aynı zamanda kalkınmanın en önemli kriterlerinden olan: çalışmayı, tutumlu olmayı, israf etmemeyi, doğru ve dürüst olmayı, güvenilir olmayı, eğitim ve bilimi, üretici olmayı, iş birliği yapmayı, zaman ve iş planlamasını, ekonomik yönden güçlü olmayı vb. hükümlerin yerine getirilmesini de talep eder. Ancak dinin yukarıda saydığımız hükümlerine rağmen Müslümanların epey zamandan beri kalkınma konusunda bir atılım gerçekleştiremedikleri görülmektedir. Mevcut tablonun ortaya çıkmasında hangi psikolojik faktörler rol oynamaktadır? Çalışmamız bu çerçevede ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din, Dindarlık, Dini Davranış, Kalkınma, Şuur.

Abstract: Every religion has some principles peculiar to itself. Religious propositions and judgements constitute the cognitive elements of religious attitudes. Assuming the religion is only for human beings, it is quite naturel that religion should deal with every subject matter concerning human beings. As a religion İslam calls for working, being prudential, provident, honest, just, dependable, and it favours education and science, being productive, collaborating, planning the time and the work and being economically powerful. All of these are among the most important elements of religious attitudes. However, contrary to the above mentioned attributes İslam requires Muslims to have. we have not seen a significant leap in the field of development in İslamic world for a long time. This study deals with the question of what factors might have been at work in the appearance of the present situation.

Key Words: Religion, Piety, Religious Behaviour, Development, Consciousness

HİKMET YURDU

Düşünce - Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi

ISSN: 1308-6944

www.hikmetyurdu.com

Hikmet Yurdu, Yıl: 3, S.5 (Ocak-Haziran 2010), ss. 251 - 270

Dinle İlgili Düşünce, Tanım ve Algılamalar

Dr. Hasan Arslan

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Ana bilim Dalı
hasanarslan@inonu.edu.tr

Özet

Günümüzde dinle ilgili çok çeşitli düşünce tarif ve algıların mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Tanım ve algılamaların genel olarak vahiy ve materyalist bir ekseninde yapıldığını söyleyebiliriz. Bazı din algılamalarında ise kurumsal din eleştirilmektedir. Vahiyçi bakış açısıyla yapılan tarifler arasında sadece Matüridi din tarifine 'aklı' dahil etmiştir. O dini akılla aynı görmektedir. Diğerlerinin daha çok 'iyi bir kul olmaya yönelik' görüşleri vurguladıklarını anlıyoruz. Dinle ilgili düşünce ve algılamaların sadece pasif bir bilgi olarak kalmayıp bir şekilde dini yaşayışı etkiledikleri düşünülebilir.

Anahtar kelimeler: Din, Düşünce, Tarif, Algı, Etki

Abstract

Detection of Relevant Thought And Perceptions

Today, at a wide range of related ideas and perceptions described are understood to be available. Definitions and perceptions in general revelation and a materialist may say that the axis has been done. Some religious perceptions that institutional religion is criticized. Between the direct process perspective revelation only to describe religion Maturudi 'mind' has been included. He sees the same religious mind. More of others 'to become a good servant' comments emphasized that they understand. Listen to ideas and perceptions about the information just remain passive and not affect the religious life styles they may be considered.

Key Words: Religion, thought, description, perception, effect

Giriş

Zihnin en kompleks faaliyetlerinden biri düşüncedir. Düşünce ile zihin dış çevreden gelen duyum ve idrakler üzerinde çalışarak bir takım işlemler gerçekleştirir. Zihinde gerçekleşen bu işlemlerle bilgimiz genişler ve derinleşirken problem çözme, plan yapma ve gelecek hakkında görüş gücümüz artar. Esas olarak düşünce, bir problem çözme faaliyeti-

İNSAN FAKTÖRÜ VE BİLİNÇLİLİK DÜZEYİNİN KALKINMAYA ETKİSİ

Human Factor and Consciousness at the Development

Dr. Hasan Arslan

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

hasanarslan@inonu.edu.tr

Özet: Kalkınmaya yalnızca bir zenginlik ve fakirlik meselesi olarak bakılamaz. Nitekim kalkınma başta insan ve şuur olmak üzere zihinsel ve ruhsal süreçleri içermektedir. Bu süreçte esas olan sosyal ve ruhsal gelişmelerdir. Dolayısıyla *geri kalmış* veya *az gelişmiş* olarak nitelenen ülkelerin konumu, o ülke insanların şuur düzeyleri, kişilik özellikleri, zihin dünyaları ve yaşadıkları sosyal yapıyla birlikte ele alınmalarını gerektirmektedir. Bu makalenin temel varsayımı; kalkınmak isteyen bireylerin, bunu hem kendi tutumlarını ve zihin yapılarını, hem de sosyal yapıyı değiştirmek suretiyle ve aynı doğal imkânlarla gerçekleştirebilecekleridir.

Anahtar Kelimeler: Şuur, Kalkınma, Kalkınma Şuuru, İnsan

Abstract: Development cannot understood solely as an issue of richness or poverty. Initially, as human and conscious, it contains mental and spiritual processes. In this process social and spiritual developments are essential. Thus, position of countries which described as *underdeveloped*, should be examine with mental level, personal features and worldviews of their communities, and social structures which they live within it. Main assumption of this article is that the people who want development can realize this with changing both their attitudes and mentalities and their social structures, with same natural possibilities.

Key Words: Conscious, Development, Conscious of Development, Human

GİRİŞ

Dünyada epey zamandır zihinleri meşgul eden önemli konulardan biri kalkınma meselesidir. Ülkemizde savunula gelen bazı fikir hareketleri

Çanakkale Zaferi: Dini Duygu Düşünce ve Şuur

Hasan ARSLAN*

Öz-Bazı tarihi olayların iyice anlaşılabilmesi, o olayların çok yönlü incelenmesini gerektirmektedir. Din insanın tüm davranışlarını etkileme gücüne sahiptir. Yüz binlerin gazi ve şehit olduğu Çanakkale'de dinin, şehitlik, gazilik, vatan sevgisi gibi etki boyutuyla kendini gösterdiğini düşünmek mümkündür. Çanakkale savaşı, insan unsurunun teknolojik gücün üzerinde olduğunu göstermiştir. Çanakkale'de Mehmetçik düşmanın sadece modern silahlarına karşı değil gelişmiş propaganda yöntemlerine karşı da bir zafer kazanmıştır. Mehmetçiğin kazandığı zaferde inancı, vatan sevgisi, dini duygu, düşünce, şuur ve moral motivasyonu incelenmesi gereken insani boyutu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Zaferi, Vatan Sevgisi, Dini Duygu, Dini Düşünce, Dini Şuur

Abstract-Çanakkale Victory: Religious Feelings, Thoughts And Consciousness -Some of thoroughly understanding of historical events, it is necessary to investigate multi-faceted events. Religion has the power to influence the behavior of human beings in every aspect of all. Religion is a martyr in Gallipoli veterans and hundreds of thousands, of martyrdom, veteran, showed himself to think of patriotism as the size of effect is possible. Çanakkale war, showed that the human element of technological power. Not only against the modern weapons of the enemy soldier in Gallipoli against enhanced recruitment methods have gained a victory. Mehmetçik belief in the victory, patriotism, religious feeling, thought, consciousness and the human dimension of moral motivation is to be examined.

Keywords: Çanakkale Victory, Patriotism, Religious Feelings, Religious Consideration, Religious Consciousness

Giriş

Çanakkale savaşı dünya tarihinin önemli dönüm noktalarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu savaşın sebepleri, muharebeler esnasında yaşananlar ve halâ devam eden sonuçları bakımından çok yönlü incelenmesi gereken bir savaş olduğu söylenebilir. Çanakkale savaşları siyasî, tarihî ve aske-

* Yrd. Doç. Dr. İnönü Ü. İlahiyat Fak. Din Psikolojisi Anabilim Dalı Öğ. Üyesi. E.posta: hasan.arslan@inonu.edu.tr

HİKMET YURDU

Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi

ISSN: 1308-6944

www.hikmetyurdu.com

Hikmet Yurdu, Ocak – Haziran 2011, Yıl: 4, C: 4, Sayı: 7, ss. 39 - 61

Dindarlık Boyutları, Algıları Ve Uygulamaları

Yrd. Doç. Dr. Hasan ARSLAN
İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
hasanarslan@inonu.edu.tr

Özet

Günümüzde dinî inanç, duygu, davranış, bilgi ve etki boyutlarının yer aldığı bir dindarlık kavramı üzerinde durulmaktadır. Ancak pratikte dindarlıkta beş boyuttan çok, bireyin kılık kıyafeti, dış görünümü ve dar anlamda belli rutin ibadetleri önemli belirleyiciler olarak öne çıkarılmaktadır. Yaptığımız uygulamada, dindarlıkla ilgili sorumuza verilen cevaplar daha çok bu yönde olmuştur. Kısaca dindarlık anlayışı bilhassa belli ibadetlerde yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla dinin etki boyutunun bireyin tüm hayatına yeterince yansımadağı anlaşılmaktadır. Bu süreçte iman-amel ilişkisine yüklenen anlam, ibadetlerin niteliğinden çok niceliğinin önemini öne çıkarmaktadır diyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Dindarlık, Dindarlık Boyutları, Dindarlık Algıları, Dindarlık Değerlendirmeleri.

Abstract

Dimensions of Religiosity, Perceptions and Practices

The concept of religiousness which has been discussed recently is a kind of religiousness in which there are dimensions of religious belief, sensation, behavior, knowledge and effect. However practically rather than these five dimensions the apparel and the appearance of the individual and his certain routine prayers in a narrow sense come into prominence in religiousness. In the inquiry we did the answers given to our question regarding religiousness have been in this direction. Shortly, the conception of religiousness intensifies on specifically certain prayers. Therefore it becomes obvious that the dimension of effect in religion is not sufficiently reflected in complete life of the individual. We claim that the meaning attached to the relationship between religious belief and act in this process underlines the importance of the quantity of prayers instead of the importance of the quality of prayers.

Key Words: Religiosity, Dimensions of Religiosity, Conceptions of Religiosity, Assessments of Religiosity.

Mehmet Akif Ersoy'un Şahsiyeti ve Millî Mücadeledeki Rolü

Hasan ARSLAN*

Özet: Mehmet Akif Ersoy, ahlâk, din, vatan, millet ve dünyevi konuları birbirinden kesin çizgilerle ayırmaz. O, Ümmetin ve Türk Milletinin problemleri ile ilgilenir. Akif, birey ve toplumu ilgilendiren problemleri dile getirirken bu problemlere çözümler de önerir. O, Türk Milleti için aşâğılık duygusu ve karamsarlık aşılamanın ne anlama geldiğini bilir. Dinin etki boyutu Akif'in tüm hayatında kendisini gösterir. Akif vatanın savunulmasını, ülkenin tam bağımsızlığını bir iman meselesi olarak ele alır. Bu makalede Mehmet Akif Ersoy'un şahsiyeti, tutum, davranış ve Millî Mücadeledeki rolü üzerinde durulmuştur. Aynı şekilde Akif'te dindarlığın etki boyutu bağlamında, hayatından çeşitli kesitler, olaylara bakış açısı, din, vatan, millet, bağımsızlık ve millî mücadele ile ilgili şahsiyet özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu makalede önce 'giriş' sonra Akif'in hayatından kesitler ve kişilik özellikleri, din, vatan ve millet konularındaki düşünceleri, öncesi ve sonrasıyla millî mücadele yıllarındaki rolü ve sonuç kısmıyla bitirilmiştir.

Anahtar Kavramlar: Akif; Dini Tutum, Şahsiyet; Dinin Etki Boyutu; Egemenlik, Millî Mücadele

Abstract: Mehmet Akif Ersoy's Personality And His Role In National Struggle-Mehmet Akif Ersoy does not separate morality, religion, homeland, nation and secular matters from each other with precise lines. He is concerned with the problems of the Ummah and the Turkish Nation. Akif, while expressing problems that concern to individual and community, also recommends solutions to these problems. He knows what the feeling of inferiority and vaccinating pessimism means to Turkish nation. The effect size of the religion manifests itself in Akif's whole life. Akif takes the country's full independence and the country's defense as a matter of faith. In this article, Mehmet Akif Ersoy's personality, attitude, behavior, and his role in the National Struggle is emphasized. Likewise, in the context of the effect size of piety in Akif's view, various sections of his life, his perspective to the events and his personality characteristics like religion, country, nation, independence and the national struggle are underlined. This article starts with prologue and then the sections of Akif's life and his personality characteristics and his thoughts on the subjects of religion, patriotism and nationalism and his role in the national struggle days-from the beginning to the end-, and ends with the epilogue.

Keywords: Akif, Religious Attitudes, Personality; Effect Size of religion; Sovereignty, National Struggle

* Yrd.Doç.Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, hasan.arslan@inonu.edu.tr

HİKMET YURDU

Düşünce - Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi

ISSN: 1308-6944

www.hikmetyurdu.com

DOI NUMBER: 10.17540/hikmet.20151612069

Hikmet Yurdu, Yıl: 8, C: 8, Sayı: 16, Temmuz – Aralık, 2015/2, ss. 103 - 127

MÜZİK TERAPİ VE DİNİ MÜZİK

(İlahiyat Fakültesi Öğrencileri Üzerinde Sınırlı Bir Uygulama)

Yrd. Doç. Dr. Hasan Arslan

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı

hasan.arslan@inonu.edu.tr

Özet

Müzik, işiterek algılanan düzenli ve uyumlu seslerden oluşan estetik süreci ifade eder. Duygu ve düşüncelerin sesle ifadesi olan müzik, etimolojik olarak 'ölçülü nağmeler' demektir. Terapi hastalıkların iyileştirilmesine, hafifletilmesine veya önlenmesine yönelik her türlü tıbbi, psikiyatrik veya psikolojik uygulamanın ortak adıdır. İnsan yaşamında etkili ve güçlü bir iletişim aracı olan müzik, sadece ruh sağlığı bozuk olanlara değil, iyi olanlara da şifa olmaktadır. Müzik, kendine özgü dili dolayısıyla evrensel özelliğe sahip dünyadaki tek ortak dildir. Müzik, insana yaşama sevinci ve heyecanı verir. İnsanlar duygularını müzikle ortaya koyarak kendilerini daha iyi ifade ederler. Bu makalede ruh sağlığını korumak, girişimcilik, iş başarısı, mücadele azmi, yaşama sevinci ve özgüven kazandırmak, ahlâk ve kültürün korunup geliştirilmesi ve ruh sağlığı bozuk olanların tedavisi için müzik terapi, dini müzik, uygulama, yorum ve değerlendirme üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Terapi, Ahlâk, Dini Müzik.

Abstract:

Music Therapy And Religious Music

(A limited Practice on Faculty of Divinity Students)

Music means an aesthetic process that consisting of regular and compatible tones perceived by hearing. Music, the expression of thoughts and feelings by sound, etymologically means 'moderate tune'. It's the common name of all kinds of medical, psychiatric or psychological treatment for healing, mitigating or preventing therapy diseases. Music, an effective and powerful communication tool in human life, not only to those who corrupt mental health, it is also a good cure for healthy ones. Music is the only common language in the world due to its unique language with universal characteristic. Music gives people joy and excitement. People express themselves better by revealing their feelings in music. This article focuses on maintaining mental health, entrepreneurship, business success, fighting tenacity, experience to bring joy and confidence, the development of morality and culture, music therapy for the treatment of the mental disorders, religious music, practices, the review and evaluation.

Key Words: Music, Therapy, Ethics, Religious Music

BİR TÜRK KURUMU OLAN AHİLİK VE ŞAHSİYET (KİŞİLİK) GELİŞİMİ*

YIL / YEAR 15, SAYI / ISSUE 30 (GÜZ / AUTUMN 2017/2) ss. 145 - 162

Makale geliş tarihi/Received: 12/11/2017-Makale kabul tarihi/Accepted: 15/12/2017

HASAN ARSLAN

Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi

hasan.arslan@inonu.edu.tr

Öz

Birlik, kardeşlik, dostluk, insan sevgisini esas alan Ahilik, sosyal hayatın düzenlenmesinden, iktisadî hayata ve vatan savunmasına kadar, millet olmanın tüm özelliklerini içinde barındıran sosyo-ekonomik bir organizasyondur. Ahi, her şeyden önce yaşanan hayatın insanıdır. Bu sistemde insan, sosyal hayatın tam ortasında yer alır ve üretkendir. Şahsiyet, doğuştan getirilenlerle, sonradan kazanılan özellikler ve kültürel faktörlerin etkileşimiyle küçük yaşlardan itibaren şekillenen, o kişiye has kavrayış, düşünüş, karar veriş ve davranış özelliklerinin toplamını oluşturur.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Ahiliğin Amacı, Şahsiyet, Şahsiyet Gelişimi

DEVELOPMENT OF PERSONALITY AND AHILIK AS A TURKISH ESTABLISHMENT
Abstract

Ahilik, based on unity, brotherhood, friendship, human love, is a socio-economic organization that contains all the features of being a nation, from the regulation of social life, to economic life and defense of motherland. Ahi is the human being who lives before everything else. In this system, people are in the middle of social life and they are productive. The personality is the sum of the innate insights, thoughts, decisions and behaviors that shape from the early ages through the interaction of acquired features and cultural factors.

Keywords: Ahilik, Purpose of Ahilik, Personality, Development of Personality

* Bu makale 2012 yılında, Ahi Evran Üniversitesi, Ahilik Sempozyumu'nda yapılan sunumun şahsiyet gelişimi açısından düzenlenmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

Ek-5:
Patentleri

**TURK
PATENT**
TÜRK PATENT VE MARKA KURUMU

İNCELEMELİ PATENT

No: TR 2011 04971 B

Buluş Başlığı
Meyve kurutma ve ısıtılma için kabin ve sıcak hava temini.

Başvuru sahibi
HASAN ARSLAN

Bu patent, 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanununun Geçici 1 nci maddesi uyarınca
Mülga 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde
Karamame kapsamında 23/05/2011 tarihinden itibaren 20 yıl süre ile korunmak
üzere 21/06/2017 tarihinde incelemeli olarak verilmiştir.

Prof. Dr. Habip ASAN
Başkan

ERDEM • KAYA • PATENT
MARKA & PATENT VEKİLLERİ, AVUKATLAR

**TÜRK
PATENT**
TÜRK PATENT VE MARKA KURUMU

İNCELEMELİ PATENT

No: TR 2015 06900 B

Buluş Başlığı

**GÜNEŞTEN YÜKSEK ISININ TEMİN EDİLMESİ, DEPOLANMASI,
TRANSFÉR EDİLMESİ VE ÇOK AMAÇLI KULLANIMI**

Patent Sahibi

HASAN ARSLAN

Bu patent, 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanununun Geçici 1 nci maddesi uyarınca Mülga 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname kapsamında 04/06/2015 tarihinden itibaren 20 yıl süre ile korunmak üzere 21/05/2021 tarihinde inceleme olarak verilmiştir.

Prof. Dr. Habip ASAN
Başkan

